

Tiia-Maria Angeli

SUOMEN SAAMELAISKIELET TAMPEREEN YLIOPISTON OPISKELIJOIDEN SILMIN

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Pro gradu

Huhtikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Tiia-Maria Angeli: Suomen saamelaiskielet Tampereen yliopiston opiskelijoiden silmin
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kielten tutkinto-ohjelma, suomen kieli
Huhtikuu 2022

Tutkin pro gradu -tutkielmassani Tampereen yliopiston ITC-tiedekunnan opiskelijoiden kielikäsitteitä ja asenteita Suomessa puhuttavia vähemmistökieliä ja erityisesti saamelaiskieliä kohtaan. Eläviä saamelaiskieliä on yhteensä yhdeksän, ja Suomessa niistä puhutaan kolmea: pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Lähes kaikki saamelaiskielet pohjoissaamea lukuun ottamatta ovat merkittävästi uhanalaisia. Sen lisäksi nykyään jo yli puolet saamelaisista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, jossa saamen kielten näkyvyys on heikkoa, ja tietämys saamelaisista voi olla hyvin hataraa. Kielen säilymiseen vaikuttavat vahvasti ympäristön asenteet kieltä ja sen puhujia kohtaan. Sosiolingvistiikassa on osoitettu, että ihmisillä on taipumus luokitella toisiaan kielimuodon perusteella stereotyyppisesti erilaisiin ryhmiin, jolloin kielten ja kielimuotojen välille syntyy helposti hierarkkisia suhteita, jolloin vähemmistökielten oikeudet eivät pääse toteutumaan valtakielten rinnalla. Saamelaiskieliä ei ole Suomessa aiemmin kieliasennetutkimuksen keinoin käsitelty, joten tavoitteeni on ollut selvittää, millaisena saamelaiskielten näkyvyys ja yhteiskunnallinen merkitys tänä päivänä näyttäytyvät. Tutkimuksen kontekstina on Tampereen alue, joka maantieteellisesti sijaitsee etäällä virallisesta saamelaisalueesta.

Kieliasennetutkimukseni yhdistää sosiaalipsykologisen kieliasennetutkimuksen ja kansanlingvistiikan metodeja. Tutkimustani varten keräsin kyselyaineiston sähköisen kyselylomakkeen avulla Tampereen yliopiston monitieteisen tiedekunnan opiskelijoiden keskuudessa. Selvitin, miten satunnaisotantaan päätyneet 34 opiskelijaa määrittelevät vähemmistökielen, miten he suhteuttavat saamelaiskielet muihin Suomen vähemmistökieliin, missä he ovat kohdanneet saamen kieltä, millä tavalla he kuvailevat saamea ja millä vähemmistökielten tulevaisuus näyttää heidän silmissään. Aineistoni analysoin määrällisellä ja laadullisella sisällönanalyysillä.

Analyyseistäni nousi esiin neljä päätulosta. Osoittautui, että vastaajat tuntevat vähemmistökielen määritelmän ja sen, että vähemmistökielten oikeudet yhteiskunnassa ovat heikot. Toiseksi vastaajat liittävät vähemmistökielet ja erityisesti saamelaiskielet uhanalaisuuteen ja kieliaktivismiin. Kolmanneksi vastauksista hahmottuu, että uutisten ja sosiaalisen median mahdollistama näkyvyys on nykypäivänä ilmeisen merkittävä ulottuvuus vähemmistökielten elinvoimaisuuden kannalta, siinä missä kouluopetuksessa ja vapaa-ajalla kieliä ei ole tavattu kuin satunnaisesti. Neljänneksi vähemmistökielet ymmärretään osana kielivariantia, jonka lisäksi vastaajat joko kyseenalaistavat kansalliset stereotyyppit tai pohtivat, onko vähemmistökieli rikkaus vai taakka yhteiskunnalle. Yleisesti vastaajilla on hyvin positiivinen asenne saamen kieltä kohtaan, sillä sitä pidetään arvokkaana, mielenkiintoisena ja kauniina, mutta samalla myös melko vieraana, vaikeana ja etäisenä. Tutkimus on suppea laajojen päätelmien tekoon, mutta tulokset antavat viitteitä siitä, että vähemmistökielten tulisi näkyä enemmän etenkin kouluopetuksessa ja myös muissa ympäristöissä, jotta ne olisivat tutumpia ja arvostetumpia koko valtion alueella ja niiden elinvoimaisuus olisi turvatumpi myös tulevaisuudessa.

Avainsanat: kieli-ideologia, kieliasenne, kielitietoisuus, saamen kieli, saamelaiskielet, vähemmistökieli

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen aihe ja tavoite	1
1.2 Tutkimuskysymykset	2
2 TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSMETODIT	4
2.1 Kyselylomake aineistonkeruumenetelmänä	4
2.2 Aineisto ja sen analyysi	5
2.2.1 Vastaajien profiili	5
2.2.2 Analyysimenetelmät	6
2.3 Tutkimuksen eettisyys	7
3 SAAMELAISKIELET SOSIOLINGVISTIIKASSA	9
3.1 Saamelaiskielet nykyisen Suomen alueella	9
3.1.1 Saamelaiskielten historiasta	9
3.1.2 Kielipoliittista nationalismia Suomessa	11
3.1.3 Saamelaiskielten ja muiden Suomen vähemmistökielten nykytilasta	13
3.2 Sosiolingvistinen kieliasennetutkimus	16
3.2.1 Kieliasenteet ja niiden tutkiminen	16
3.2.2 Kieli-ideologiat	18
3.2.3 Kielitietoisuus	19
3.3 Aiempaa tutkimusta Suomen vähemmistökielistä	20
4 TAMPEREEN YLIOPISTON OPISKELIJOIDEN KÄSITYKSIÄ JA ASENTEITA SAAMELAISKIELIÄ KOHTAAN	23
4.1 Suomen vähemmistökielet	23
4.1.1 Vähemmistökielen vapaa määrittelyminen	23
4.1.2 Suomen vähemmistökielten tunteminen	26
4.2 Saamen kielten näkyvyys	29
4.3 Mielikuvia ja kokemuksia saamelaiskielistä	34
4.3.1 Vastaajajoukon suhde saamen kieleen Osgoodin skaaloilla mitattuna	34
4.3.2 Saamet avoimissa kuvauksissa	36
4.4 Vähemmistökielten tulevaisuus	38
5 YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄT	43
Lähteet	46
Liite: Kyselylomake vähemmistökielistä Tampereen yliopiston opiskelijoille	51

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihe ja tavoite

Tutkin sosiolingvistisessä pro gradussani Tampereen yliopiston ITC-tiedekunnan opiskelijoiden kielikäsitteitä ja asenteita Suomessa puhuttavia vähemmistökieliä ja erityisesti saamelaiskieliä kohtaan. Eläviä saamelaiskieliä on yhteensä yhdeksän, ja Suomessa niistä puhutaan kolmea: pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Saamelaiskieliä ei ole Suomessa aiemmin kieliasennetutkimuksessa käsitelty, joten tavoitteeni on selvittää, millaisena saamelaiskielten näkyvyys ja yhteiskunnallinen merkitys tänä päivänä näyttäytyvät Tampereen alueella, joka maantieteellisesti sijaitsee etäällä virallisesta saamelaisalueesta.

Pohjoissaame on suurin ja elinvoimaisin saamelaiskieli, ja sitä puhuu noin 25 000 ihmistä Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa. Suomessa pohjoissaamella on noin 2000 puhujaa. Inarinsaamea puhuu noin 300–400 henkilöä Inarijärven ympäristössä, ja määrä on ollut hitaassa nousussa kielen elvytystoiminnan myötä. Koltansaamea on perinteisesti puhuttu myös Venäjällä Kuolan niemimaalla, mutta nykyään suurin osa eli 300 äidinkielistä puhujaa asuu Suomessa Inarin kunnassa. Kaiken kaikkiaan saamelaisia on yhteensä noin 75 000–100 000, joista noin 10 000 asuu Suomessa. (Saamelaiskäräjät 2022.) Saamea äidinkielenään puhuvien määrä on siis huomattavasti saamelaisväestöstä pienempi: Seurujärvi-Karin (2011: 20) mukaan kaikkien saamen kielten puhujien lukumääräksi arvioidaan yhteensä 30 000–40 000 henkeä.

Kaikki saamelaiskielet pohjoissaamea lukuun ottamatta ovat vakavasti uhanalaisia pitkään jatkuneen politiikan, verotuksen ja kristinuskon pakonomaisen levityksen vuoksi, vaikka kieliä on yritetty elvyttää kirjallisuudella ja kouluopetuksella. (Aikio 2009: 7; Anhava 1998: 46–47.) Uhanalaistumiseen vaikutti merkittävästi se, että valtio pyrki noin vuosien 1850–1950 aikana kitkemään saamelaiskielten käyttöä ja sulauttamaan vähemmistökansat valtaväestöön (Seurujärvi-Kari 2011: 28). Nykyään Suomen perustuslaissa määritellään puhujat vähemmistö- ja enemmistökieliin riippuen siitä, kuinka suuri osa kunnan väestöstä merkitsee kielen äidinkielekseen. Tähän lainsäädäntöön sisältyvät kuitenkin vain suomi ja ruotsi. Saamelaiskielten, kuten myös romanikielten ja viittomakielten puhujille, osoitetaan oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, mutta tämä merkitsee käytännössä vain laillista lupaa siihen, eikä juuri mitään käytännön toimia ylläpidon tukemiseen ole tehty. (Laihonen & Halonen 2019: 75.)

Sosiolingvistiikassa on osoitettu, että käsitykset kielestä ja kielenkäyttäjistä kietoutuvat yhteen (esim. Niedzielski & Preston 2000; Mielikäinen & Palander 2002). Tärkeimmät asenteita muokkaavat tahot ovat henkilökohtaiset kokemukset ja sosiaalinen ympäristö, nykypäivänä erityisesti media (Garrett 2010: 22). Kansainvälisissä tutkimuksissa on myös todettu asenteiden perustuvan arvostukseen, joita kielialueeseen liitetään (Palander 2007: 24–25). Lisäksi ihmisillä on taipumus luokitella toisiaan stereotyyppisesti ryhmiin kielen ja kielellisen vaihtelun perustella. Siksi kielten välillä on aina hierarkkisia valtasuhteita, joissa useinkaan pienten kielten oikeudet eivät valtakielten rinnalla pääse toteutumaan. (Garrett 2010; Laihonen & Halonen 2019: 62.) Esimerkiksi suomalaiset ja saamelaiset ovat asuttaneet samaa maata vuosisatoja, mutta kansojen välillä on yhä paljon ennakkoluuloja ja ristiriitoja. Perinteisesti vähemmistökielet eivät ole päässeet kouluopetuksessa juurikaan esiin, ja peruskoulun voi tänäkin päivänä käydä läpi kuulematta juuri mitään suomen alkuperäiskansasta (Seurujärvi-Kari 2011: 47).

Tutkimukseni pyrkii selvittämään kielitietoisuuden nykytilannetta ja tuomaan tuntumaa siihen, onko viime vuosina tehty saamelaiskielten elvytystyö muuttanut kielten asemaa kielikäsitteiden näkökulmasta tarkasteltuna paremmaksi (ks. kielen elvytyksestä luvussa 3.1.3). On tosin muistettava, etteivät saamelaiset ole mitenkään yhtenäinen ryhmä, ja eri saamelaiskielten puhujien tilanne on keskenään erilainen. Puhutaan kuitenkin, että saamen kansan osa on vihdoin vaihtumassa pelastettavasta uhrista tasaveroisemmaksi, mikä johtuu elvytyksen lisäksi sosiaalisen median mahdollistamasta näkyvyydestä (Ranta & Kanninen 2019: 7). Tähän ovat vaikuttaneet positiivisesti myös alkuperäiskansaliikkeen yhteiset ihmisoikeustavoitteet, tasa-arvon lisääntyminen ja monikulttuurisuuden käsittäminen rikkaudeksi (Seurujärvi-Kari 2011: 51). Jotta siis kielen elinvoimaisuus turvattaisi, sen pitäisi olla arjessa näkyvämpi, tunnetumpi ja tätä kautta myös arvostetumpi koko valtion alueella. Se parantaisi osaltaan myös kansojen välisiä suhteita.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tietoisuus Saamenmaasta ja saamelaisista on yleisesti ottaen hataraa, ja siksi on aiheellista tutkia, missä määrin tuttuja ja näkyviä saamelaiskielet ovat eteläisemmässä Suomessa. Tutkimusaineiston olen kerännyt sähköisellä kyselylomakkeella, jota esittelen lähemmin luvussa 2.1. Vastaajat edustavat satunnaista mutta rajattua otantaa Tampereen yliopiston Kielten tutkinto-ohjelmasta ja verrokkiryhmää sekä Tieto- ja sähkötekniikan että Tietojenkäsittelytieteiden tutkinto-ohjelmista. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Miten tutkimukseen osallistunut tamperelaisopiskelijoiden joukko lähestyy vähemmistökieliä, ja missä he ovat kohdanneet niitä?
2. Kuinka hyvin vastaajat tuntevat saamelaiskieliä, ja millaisia asenteita heillä on niitä kohtaan?
3. Millaisia ovat vastaajien mielikuvat vähemmistökielten ja erityisesti saamen kielten tulevaisuudesta ja merkityksestä?

Ensimmäinen kysymys pyrkii selvittämään, miten vastaajat määrittelevät vähemmistökielen ja ovatko he kuulleet tai nähneet Suomen vähemmistökieliä käytettävän Suomessa. Toinen kysymys kohdentuu asennetasoon, johon päästään kiinni selvittämällä vastaajien mielikuvia saamelaiskielistä asennemittarin avulla sekä kartoittamalla avoimesti heidän tapojaan kuvailla saamelaiskieliä. Kolmannen tutkimuskysymyksen avulla saadaan niin ikään asennetason tietoa selvittämällä vastaajien käsitystä vähemmistökielten tulevaisuudesta. Tarkemmat kysymykset liittyvät saamen kielten tulevaisuuskuviin, mutta näitä olen selvittänyt laajemmassa vähemmistökielten tulevaisuutta koskevien asenteiden kontekstissa.

Koska vastaajina on ollut kahden keskenään erilaisen koulutusalan opiskelijat (kielitieteet ja insinööritieteet), on kiinnostavaa nähdä, missä määrin vastaukset mahdollisesti eroavat koulutusaloittain. Vastaajamäärä ei kuitenkaan jakautunut tasaisesti, sillä enemmistö vastaajista on kielten opiskelijoita. Tästä syystä vastaajaryhmien vertailua on mielekästä tehdä vain karkealla tasolla. Kyselyssä on otettu huomioon, etteivät vastaajat välttämättä tunne saamen kieliä tai tiedä, miltä ne kuulostavat. Siksi kyselyyn on pyydetty vastaamaan mielikuvien perusteella, ja toisaalta kysely on myös rakennettu selvittämään tietoisuuden tasoa. Tulosten tulkinnassa ja arvioinnissa on huomioitava, että vastauksissa saattaa esiintyä vinoumaa, joka johtuu vastaajien taipumuksesta pyrkiä vastaamaan kyselyn laatijaa miellyttävästi.

Ennen aineistoni analyysiä esittelen seuraavassa tutkimusaineistoni, vastaajajoukon profiilin ja aineiston tutkimusmenetelmät lähtien liikkeelle keruumenetelmästä. Taustoitan analyysiosaa myös kuvaamalla suomen ja saamen kielihistoriaa, Suomen kielipolitiikkaa sekä sijoittamalla tutkimukseni osaksi sosiolingvistikista asennetutkimusta. Teen siten katsauksen aiempaan aiheeseeni kytkeytyvään tutkimukseen, vaikkakin saamelaiskielten tutkiminen sosiolingvistiikassa on ollut hyvin vähäistä, asennetutkimuksessa suorastaan olematonta. Lopuksi kokoaan luvussa 5 tutkimukseni tulokset ja nostan niiden pohjalta tehtävät päätelmät suhteessa tutkimustavoitteeseen.

2 TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSMETODIT

2.1 Kyselylomake aineistonkeruumenetelmänä

Keräsin tutkimuksen aineiston sähköisellä kyselylomakkeella, joka on yksi käytetyimmistä empiirisen ja kokemusperäisen tiedon keruumenetelmistä. Kysely on aineistonkeruuvälineenä tehokas, sillä sen avulla voi kerätä helposti varsin laajan havaintoaineiston tarvittaessa erilaisilta kohderyhmiltä, toisin kuin vaikka henkilökohtaisilla haastatteluilla. Kovin syvällistä laadullista tietoa ei välttämättä ole helppo saada kyselyn avulla, koska kysymysten asettelu pohjautuu tutkijan ennalta tärkeinä pitämiin seikkoihin. Haittapuolena voidaan myös pitää sitä, jos vastaajat ovat epärehellisiä tai tulkitsevat kohtia omalla tavallaan. (Alanen 2011: 146, 160.)

Rakensin lomakkeen LimeSurvey-ohjelmalla. Kysymysten järjestyksen muotoilin siten, että ensimmäisessä osassa oli taustakysymyksiä, toisessa osassa kysyin kokemuksia ja mielikuvia Suomen vähemmistökielistä, kolmannessa ja neljännessä osassa tarkemmin saamelaiskielistä ja viidennessä osassa kartoitin vähemmistökielten tulevaisuuskuvia (ks. liite: Kyselylomake vähemmistökielistä Tampereen yliopiston opiskelijoille). Käyttämäni asteikot sisälsivät useita kysymystyyppejä: suljettuja kysymyksiä vaihtoehtoisten vastausten valitsemiseen ja avoimia kysymyksiä vastausten tarkentamiseen. Nämä esittelen tarkemmin analyysimetodien kanssa seuraavassa luvussa 2.2.

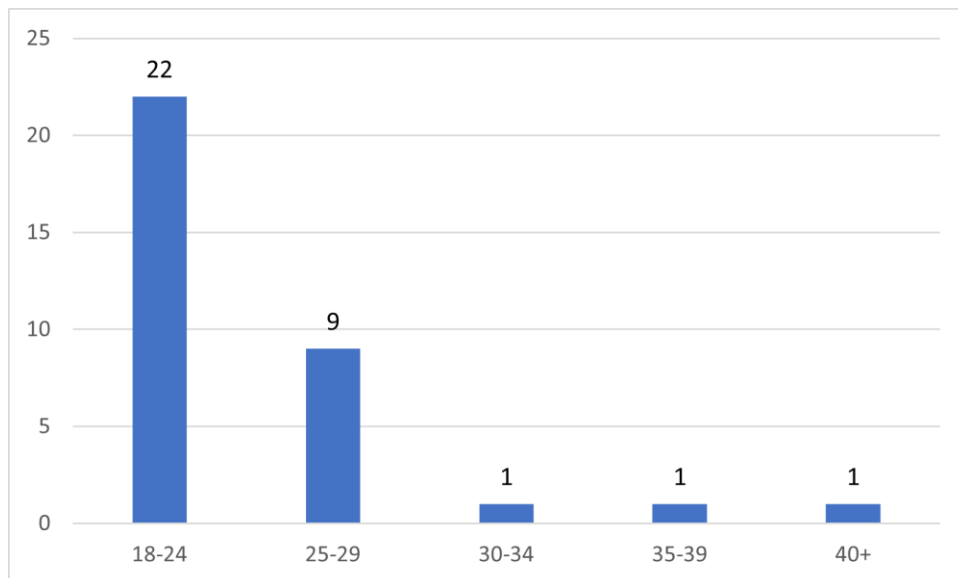
Valmiin kyselylomakkeen lähetin Tampereen yliopiston ITC-tiedekunnan opiskelijoille muutamien ainejärjestöjen viestintävastaavien kautta. Opiskelijoiden suuren määrän vuoksi kohdennettua perusjoukkoa edustavat tässä tutkimuksessa Kielten tutkinto-ohjelman opiskelijat ja verrokkiryhmänä Tieto- ja sähkötekniikan sekä Tietojenkäsittelytieteiden tutkinto-ohjelmien opiskelijat. Nämä vastaajat toimivat otantana kielialan vs. muun kuin kielialan opiskelijoista. Kyseessä on siis yksinkertainen satunnaisotanta (Alanen 2011: 153), eli kenellä tahansa näissä tutkinto-ohjelmissa oli mahdollisuus päätyä vastaajaksi. Vastaajat valikoituvat lähinnä sen perusteella, ketkä aineistojärjestöjen viestintävastaavat lähettivät tarjoamaani lomaketta eteenpäin, miten ja missä se julkaistiin, ketkä vastaanottajat sen huomasivat, ja ehtivätkö, jaksoivatko ja osasivatko he siihen vastata. Seuraavaksi kuvaan tarkemmin vastaajien profiilia ja käyttämiäni analyysimenetelmiä.

2.2 Aineisto ja sen analyysi

2.2.1 Vastaajien profiili

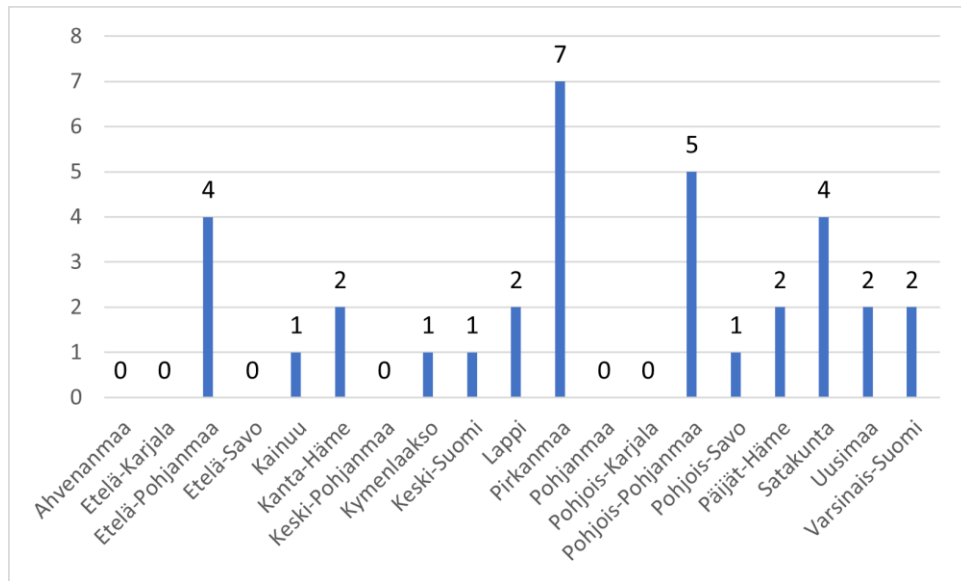
Tavoitteenani oli saada muutamia kymmeniä vastauksia tasaisesti kummastakin verrokkiryhmästä, mutta aineisto jäi 34 vastaajaan, joista suurin osa kuului Kielten tutkinto-ohjelman opiskelijoihin. Taustamuuttujia kyselyssä olivat ikä, sukupuoli, äidinkieli ja tutkinto-ohjelma. 34 vastaajaa jakautui edelleen kahteen osajoukkoon, joista siis suurempaa osajoukkoa edustavat Kielten tutkinto-ohjelman opiskelijat (n=27) ja loput insinööritieteitä edustavat opiskelijat (n=7). Kun neljännessä luvussa havainnollistan aineistosta nousevia teemoja, käytän lyhenteitä ilmaisemaan, mihin tutkinto-ohjelmaan vastaaja kuuluu: KIE = Kielten tutkinto-ohjelma; TS = Tieto- ja sähkötekniikka sekä Tietojenkäsittelytieteet.

Vastaajien ikäjakauma painottuu 18–24 vuotiaisiin (ks. kuvio 1). Toiseksi eniten on 25–29-vuotiaita, ja vanhempia ikäluokkia yhteensä 3 vastaajaa.

Kuvio 1: Vastaajien (N=34) ikäjakauma

Sukupuolen mukaan osajoukot koostuvat naisista (n=24), miehistä (n=8) ja muista (n=2). Kaikki ilmoittivat äidinkielekseen suomen. Seuraava kuvio 2 havainnollistaa vastaajien kotimaakuntia: eniten vastaajia on Pirkanmaalta (7), sitten Pohjois-Pohjanmaalta (5), Etelä-Pohjanmaalta (4) ja Satakunnasta (4). Muista maakunnista on kotoisin 0–2 vastaajaa.

Kuvio 2: Vastaajien (N=34) kotimaakunta

2.2.2 Analyysimenetelmät

Kyselylomakkeen avulla saamaani aineistoa analysoin määrällisen ja laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Kieliasennetutkimukseni aineisto koostuu osallistujien antamista taustatiedoista vastauksista väittämiin, joihin vastaajat reagoivat Likert-asteikkojen avulla; yhdestä monivalintakysymyksestä, adjektiivipareja esittävästä Osgoodin semanttisesta differentiaalista ja tarkentavista avoimista kysymyksistä. Microsoft Excelillä tarkastelin vastauksia ja loin tulosten pohjalta havainnollistavia kuvia, joita hyödynnän raportoinnissa.

Määrällisesti analysoin vastaajien anonyymit taustat ja kaikki suljetut kysymykset, joihin sovelsin Likertin ja Osgoodin skaaloja. Likert-asteikossa käytetään yleensä tyypillisesti 5- tai 7-portaista arviointiasteikkoa. Tässä tapauksessa Likert-asteikko sisälsi viisiportaisen asteikon *täysin eri mieltä, jokseenkin eri mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin samaa mieltä ja täysin samaa mieltä*. Valinta oli vastaajille pakollinen. Keskimäinen vaihtoehto ei tarkoita samaa kuin *en osaa sanoa* (Alanen 2011: 150), mutta koska tällaista vaihtoehtoa ei ollut mukana, voidaan keskimäinen vaihtoehto tulkita paitsi neutraaliksi myös kantaa ottamattomaksi mielipiteeksi. Osgoodin semanttista differentiaalia soveltamalla voidaan puolestaan saada selville vastaajien asenteiden suunta jotakin yleistä asenneulottuvuutta kohtaan, johon olisi muuten vaikea päästä käsiksi (Alanen 2011: 151). Käyttämäni 13 adjektiiviparia mittasivat solidaarisuutta (kielen

miellyttävyys), statusta (kielen asema), ja sosiaalista etäisyyttä (kielen tuttuus). Osallistujia pyydettiin täydentämään vastauksensa janalle, jossa ääripäät olivat toistensa vastakohtia, kuten *kylmä* (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) lämmin. Näitä mittareita koskevia yksityiskohtia tarkennan myöhemmin analyysilukujen yhteydessä.

Kaikkia suljettuja kysymyksiä tarkensin vielä avokysymyksillä, joista saatuja vastauksia luokittelin ja analysoin laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan laadullista sisällönanalyysiä voidaan käyttää ihmisten vuorovaikutuksen, kokemusten, käsitysten ja elämäntavan kuvaamiseen. Laadullinen tutkimus jakautuu eri perinteisiin, mutta analyysissäni käytän pääasiassa hermeneuttista tulkintateoriaa, jossa on ymmärrettävä eri näkökulmia, jotka eivät kuulu mihinkään perinteikkääseen suuntaukseen. Alanen (2011: 152) kuitenkin listaa avokysymysten haitoiksi vaikean luokittelun ja ajankäytön vastaamisessa. Oma tavoitteeni oli pyytää avokysymyksillä aina tarkennuksia ja perusteluja vastauksiin. Sijoitin avokysymykset myös siten, että ne mahdollisimman vähän olisivat ohjanneet vastauksia suljettuihin kysymyksiin. Avoimista vastauksista voi myös nousta esiin teemoja, joista en ole osannut tutkijan näkökulmasta erikseen kysyä.

Jotkut vastaukset voidaan mahdollisesti selittää historiallisilla yhteiskunnallisilla ilmiöillä ja yleisellä, joskus myös stereotyyppisellä keskustelulla aiheesta, jonka vuoksi pyrin taustateoriaa käsittelevässä luvussa avaamaan tutkimusaiheittani eri näkökulmista. Oma havaintoaineistoni on suhteellisen pieni eikä se sovi kuin otannaksi käsityksistä Suomen vähemmistökieliä kohtaan, mutta runsaan 30 vastaajan määrällis-laadulliseen aineistoon perustuva tutkimus antaa jo joitakin suuntaviivoja ajankohtaisista asenteista.

2.3 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen eettisyys varmistettiin ensinnäkin siten, että sähköinen LimeSurvey-kyselyyn vastaaminen tapahtui anonymisti. Henkilötietoina selvitettiin vastaajan ikä, sukupuoli, opiskeluala, kotikunta ja äidinkieli, joiden mukaan yksittäisiä vastaajia ei voida tunnistaa. Tätä varmistelen jättämällä aineistolainauksen yhteydessä näkyviin vain osan vastaajan taustatiedoista. Osallistujat vastasivat kysymyksiin vapaaehtoisesti ja saivat tarvittaessa lisätietoa, mihin kyselyn vastauksia käytetään ja mitä niistä myöhemmin selviää. Lopuksi pyydettiin suostumus siihen, saako vastauksia käyttää pro gradun tutkimusaineistona. Mukana ovat vain täysin valmiit 34 vastausta, joissa lupa on annettu. Kahdeksan vastaajaa ei antanut lupaa vastaustensa käyttöön tai jätti vastaamisen kesken.

Tutkielman valmistuttua kyselylomakkeiden tiedot hävitetään asianmukaisesti, ja tämä kerrottiin osanottajille jo saatetekstissä.

Tutkimusaiheen näkökulmasta on aiheellista tuoda esiin myös tutkijanpositioni. Aiheen yhteiskunnallisen ja tieteellisen merkityksen lisäksi minua tähän tutkimukseen motivoi sekä kytkökseni saamelaiskuihin, että myös kiinnostus koko maailmaa kattavaa monipuolista kieli- ja kulttuurivarantoa kohtaan. Tämän vuoksi suhteeni aiheeseen ei ole täysin neutraali, mutta tutkijana olen pyrkinyt rakentamaan neutraalin tutkimusasetelman ja olemaan läpi analyysin tietoisesti objektiivinen.

3 SAAMELAISKIELET SOSIOLINGVISTIIKASSA

Tässä luvussa käsittelen suomen ja saamen kielten yhteistä historiaa. Valaisen myös suomalaista kielipolitiikkaa ja kielikoulutuspolitiikkaa, ja niiden merkitystä vähemmistökielten nykyiselle tilanteelle. Selvitän myös vähemmistökielen ja alkuperäiskansan määritelmiä. Lisäksi esittelen yleisesti sosiolingvististä asennetutkimusta ja erityisesti kansanlingvistiikan ja kieliassennetutkimuksen perinnettä sen osana, sekä kieliassennetutkimukselle tärkeää kieli-ideologian käsitettä, jolla voidaan selittää asenteiden taustaa.

3.1 Saamelaiskielet nykyisen Suomen alueella

Keskityn rajaussyistä selostamaan vain Suomessa puhuttujen saamelaiskielten historiaa ja nykytilaa, mutta sivuan lyhyesti myös Norjan, Ruotsin ja Venäjän saamelaiskieliä sekä muita Suomen vähemmistökieliä ja niiden asemaa.

3.1.1 Saamelaiskielten historiasta

Kaikki saamelaiskielet kuuluvat suomen kielen ohella uralilaiseen suomalais-ugrilaiseen haaraan. Ennen uralilaiskieliä Itämeren alueella on todennäköisesti puhuttu jotakin kadonnutta muinaiskieltä, josta on jäänyt itämerensuomalaiseen ja saamelaiseen sanastoon ja nimistöön joitakin etymologisesti selittämättömiä piirteitä. (Anhava 1998: 44.) Varhaiskantasuomi jakautui pronssikaudella vuoden 1000 eaa. tienoilla itämerensuomalaisten kielten kantamuodoksi myöhäiskantasuomeksi ja saamelaiskielten esimuodoksi kantasaameksi, ja tänä aikana kielissä tapahtui paljon äänne muutoksia (Kulonen & Seurujärvi-Kari & Pulkkinen 2005: 287–288). Sukulaisuudesta huolimatta kielet eivät siis ole keskenään ymmärrettäviä. Esimerkiksi suomella ja pohjoissaamalla on joitakin rakenteellisia ja sanastollisia yhteneväisyyksiä, mutta myös paljon morfologisia ja fonologisia eroavaisuuksia. Kummassakin kielessä agglutinoivasti muodostetaan sijoja ja taivutetaan verbejä, mutta astevaihtelu on saamessa paljon laajempaa kuin suomessa. Saamalla on vielä enemmän eroa suomen kirjakielen kuin murteiden kanssa, mikä näkyy esimerkiksi švaa-vokaalin käytössä ja astevaihtelun monimuotoisuudessa.

Mikko Heikkilä on selvittänyt (2014: 134–135), että suomen ja saamen kielen esimuotoa on puhuttu nykyisen Suomen alueella pronssikaudelta alkaen. Samalta aikakaudelta asti on alueelle saapunut myös Skandinaviasta peräisin olevia kantagermaanisista lainasanoja, jotka nyt muodostavat kielessä eriaikaisia kerrostumia. Saamelaisten oma kansankutsumanimi *Sápmi* sisältää vokaaliyhtymän, joka on mahdollistunut vasta kantasaamessa tapahtuneiden ääntenmuutosten vuoksi. Toisin kuin nimi *Suomi*, *Sápmi*-nimi annettiin aikana, jolloin kantasaamen vokaalinmuutos *a > uo oli lakannut toimimasta. Tämä tapahtui aikaisintaan hieman ennen ajanlaskun alkua, kun saamelaiset levittäytyivät etelästä pohjoiseen.

Nykyisen Suomen niemimaalla asuneista kansoista on mainintoja jo keskirautakautisessa *The Getica*-teoksessa (551 jaa.), jonka mukaan rauhallinen Fenni-niminen kansa asuu saarella nimeltään Scandza. Saaren toinen kansa, Scerrefenni, ei viljele maata, vaan käyttää ravinnokseen eläinten lihaa ja linnunmunia. Myös Paulus Diaconuksen (720–799 jaa.) Lombardian kirjassa *Scritobini*-kansa tarkoittaa todennäköisesti saamelaisia, joiden maassa elää hirveä muistuttava eläin. Kumpikin teos kertoo, miten alueella kesäaikaan on lunta ja kirkasta öisin, kun taas talvella aurinkoa ei näy ja yöt ovat pitkiä. (Kulonen & Seurujärvi-Kari & Pulkkinen 2005: 140–141.)

Heikkilä (2014: 136–139) esittää syitä siihen, miten saamelaiset aikoinaan siirtyivät asumaan pohjoiseen ja saivat nykyään epäkorrektiksi katsotun nimen *lappalainen*. Aiemmin sekä suomalaiset että saamelaiset käyttivät itsestään identtistä kansannimitystä *sàmà. Samaa kantaa kuin suomi ja saame oleva sana hämäläinen *šämäläjci ’tummahiuksinen’, tarkoitti todennäköisesti kantasuomalaisten kesken alun perin tummapiirteisiä kantasaamelaisia. Noin 300 jaa. maata viljelevät suomalaiset ajoivat metsästävätkin saamelaiset pohjoisempaan, ja sisämaahan muuttaneet suomalaiset pitivät nimen hämäläinen, joten pois ajetut saamelaiset tarvitsivat uuden nimen. Siihen sopi laitamaa merkitsevä ruotsin lainasana *lappa* ja sen johdos *lappi*, *lappalainen*. Saamelaiset jatkoivat yhä itsensä kutsumista hämäläisiksi (*sápme) eivätkä koskaan tottuneet olemaan lappalaisia, syrjäseutulaisia, vaan ovat kokeneet sen aina alentavana ilmaisuna (ks. myös Kulonen & Seurujärvi-Kari & Pulkkinen 2005: 184.) Myös Saarikiven (2011: 107) mukaan jo 1800-luvulla tutkijat huomasivat, että saamelaisilla ja hämäläisillä on etymologisesti samankaltainen kutsumanimi. On myös todettu, että nykyinen Pirkanmaa – kuten oikeastaan koko Suomi etelää myöten – olisi ollut alun perin saamelaisten asuttama alue, koska alueilla on paljon saamelaisperäistä paikannimistöä (Aikio 2009: 7–8; Heikkilä 2014; Saarikivi 2011: 107–108).

Rautakauden lopulta keskiajalle saamelaisilla oli suhteellisen vakaat kauppasuhteet naapurikansojensa kanssa, ja yhteisöt kehittivät kulttuuriaan ja identiteettiään peilaamalla sitä toisiinsa, mutta 1000-luvulla alkanut järjestäytyneiden valtioiden muodostus, kristinuskon

käännytystoimet ja alkava verojen keruu muuttivat systeemin. Lopulta saamelaisten verotus oli jo kahden valtion kesken päällekkäistä. 1600–1700-luvuilla alkaneet sotatoimet sijoittivat saamelaisyhteisöt valtionrajojen sisään katkaisten niin perinteisen siida-järjestelmän. Uusien hallintomuotojen myötä saamelaiset menettivät oman autonomisen perustansa. (Hansen 2011: 181–184.) Kielten sukulaisuudesta huolimatta ovat saamelaiset ja itämerensuomalaiset kansat kulttuuriltaan siis melko erilaisia etnisiä ryhmiä. Saamelaiskielten voidaan katsoa säilyneen siellä, missä maatalous ei alkujaan päässyt voitolle väestön pääelinkeinona. (Saarikivi 2011: 107.)

3.1.2 Kielipoliittista nationalismia Suomessa

Uusi politiikka 1800-luvulla käynnisti Euroopassa assimilaation, jonka tarkoituksena oli sulauttaa vähemmistöt valtakulttuuriin. Sen taustalla ollut vahva nationalismi ja kansallisvaltioiden rakennus toi myös paljon muutoksia saamelaisalueille. Kulosen, Seurujärvi-Karin ja Pulkkinen (2005) mukaan Norjan saamelaiset ja suomea puhuvat kveenit nähtiin isona turvallisuusriskinä Norjalle, koska he asuivat ja kävivät kauppaa lähellä Venäjän rajaa. Uusi politiikka keskittyi norjalaistamiseen, ja opetuskieli muuttui norjaksi kaikkialla. Ruotsissa käytettiin kahta eri politiikkaa. Ensimmäinen oli eristäminen eli rotuerottelu 'Lapp skall vara Lapp', ja toinen oli assimilaatio, jossa osa saamelaisista haluttiin säilyttää alkuperäisinä nomadeina, vaikkakin ruotsinkielisinä. Suomessa valtiota ohjasi voimakas isänmaallinen ja kansallisromanttinen aate: maan kielen täytyi olla suomi. Kansallisidentiteetin rakentamisessa jätettiin kokonaan huomiotta etniset vähemmistöt. Heitä ei pidetty uhkana, ja katoamisprosessikin oli jo käynnissä. Tämä tarkoitti sitä, ettei omaa kieltä voinut oppia kouluissa. Poliitiikan oli tarkoitus integroida vähemmistöt nopeasti valtakuntaan, mutta sen seuraukset aiheuttivat juurettomuuden kokemuksia ja pahoja puutteita äidinkielen oikeuksiin. Tämä johti siihen, että moni vähemmistökieltä puhuvista alkoi hävetä kieltään, kulttuuriaan ja taustaansa. (Kulonen & Seurujärvi-Kari & Pulkkinen 2005: 24–25.)

Ihalaisen, Nuolijärven ja Saarisen (2019) mukaan Suomen nykyisen kielipoliittisen tilan taustalla on kansallisessa ja kansainvälisessä politiikassa tapahtuneiden ilmiöiden lisäksi paljon sattumanvaraista kehitystä. Suomen alueella suuria muutoksia ovat aiheuttaneet erityisesti Euroopan suurvaltojen taistelut. Sattumaa on jo se, että suomi suomalais-ugrilaisena kielenä on onnistunut harvaan asutussa maassa sulauttamaan itseensä ympäriltä tulleet vaikutteet, varsinkin kun suomen asukkaat ovat pitkälti kotoisin lännestä ja kieli idästä. Luterilaisen reformaation ja kirjakielen luomisen avulla suomen kieli vahvistui jo 1500-luvulla. Koska saamen kirjakieli luotiin vasta

myöhemmin, saamenkieliset jäivät jo varhain suojaantumiksi vähemmistökieliksi. Toinen suomen kielen kannalta positiivinen sattuma oli se, että Suomi siirtyi 1800-luvulla Venäjän imperiumiin, eikä venäjää koskaan alettu laajasti käyttää hallinnon kielenä. Lisäksi saksasta rantautunut kansallisromantiikka sai ruotsinkielisen sivistyneistön kiinnostumaan suomalaisesta kansankulttuurista. (Ihalainen & Nuolijärvi & Saarinen 2019: 27–29, 31, 33–35.)

Suomea pidettiin tässä vaiheessa luonnollisena ja alkuvoimaisena kansan kulttuurina ja kielenä, kun taas ruotsinkielisyys näyttäytyi herraskaisena (Laihonen & Halonen 2019: 69). Suomi etsi itseään kansana, ja 1800-luvun nationalistiset ajatukset saivat yhdistykset omaksumaan kansallisia tunnuksia. Suomen kielellä oli mahdollista opiskella ja tehdä tiedettä ja monen kotikieli vaihtui ruotsista suomeen. (Nuolijärvi 2008.) Tämä selittää siis myös sitä, että vähemmistökielen puhujat jäivät yhä vähemmälle huomiolle, kun suomenkieliset keskittyivät suojelemaan omaa kieltään ja kulttuuriaan. Nuolijärven (2018) mukaan nationalismiin liitetään negatiivinen rinnastus kulttuuriseen ja poliittiseen kiistaan silloin, jos taistelu oman kielen puolesta johtaa muiden kielten ja kulttuurien väheksymiseen. Toisaalta myös valtakielen suosiminen on sukua nationalismille, jonka mukaan kaikkien pitäisi yleisen hyödyn vuoksi puhua samaa kieltä.

Kaikki ideologiat eivät pitäneet monikielisyyttä vaarallisena tai korostaneet kansallishenkeä, mutta nämä näkökulmat jäivät kielellisen yhtenäistämisen varjoon, jonka tehokkaana keinona toimi uudistunut koululaitos (mm. Laihonen ja Halonen 2019: 65). Sulauttamispolitiikkaa valtaväestöön harjoittava koululaitos jätti virallisen kotiseutunsa ulkopuolella asuvat saamelaislapset ilman saamen kielen opetusta (Seurujärvi-Kari 2011: 47). Saamelaiskielten puhujat vähenivät merkittävästi 1900-luvun aikana. Noin 1970-luvulle saakka kansallisvaltioiden viranomaiset pyrkivät kitkemään saamelaiskielten käyttöä, joskus siitä saatettiin jopa rangaista. Aiemmin saamelaiskylissä kiersi opettaja, mutta 1940- ja 1950-luvulla syntyneet lapset kävivät suomenkielistä kansakoulua ja asuivat oppilasasuntoloissa omasta kieliyhteisöstään erossa kouluviikkojen ajan. Siellä suomesta tuli heille vahvempi kieli, ja pikkuhiljaa myös kotona käytetty kieli vaihtui suomeksi. Saamelaiskieliä pidettiin sopimattomina, alkeellisen kulttuurin kielimuotoina, eikä niitä käytetty edes kartoissa. Monet saamelaiset eivät enää opettaneet kieltä lapsilleen, ja omaan kieleen liittyvä vähättely laajeni ilmiönä sukupolvien kokoiseksi. Kielen asema alkoi kohentua vasta 1970-luvulla, jolloin saamen kielen opetus käynnistyi kouluissa. Aikakauden uusi kiinnostus ihmisoikeuksiin ja vuoden 1978 pohjoissaamen ortografiauudistus loivat pohjan uuden saamelaisen korkeakulttuurin synnylle ja modernin yhteisön muodostumiselle. Elpymiseen on suuresti vaikuttanut juuri kouluissa tapahtunut kehitys: saamen kieliä, erityisesti pohjoissaamea,

käytetään nykyään opetuskielenä, ja saamea voi opiskella myös oppiaineena. (Latomaa 2010: 43; Saarikivi 2011: 86–87.)

Maailmansotien jälkeen kasvanut globalisaatio on johtanut suuriin sosiaalisiin ja kulttuurisiin muutoksiin, mikä on aiheuttanut sekä modernia yhteensulautumista, mutta myös etnistä eriytymistä. Globalisoitumisen vastatrendinä perustettujen etnisiä kulttuureja puolustavien kansalaisliikkeiden taustalla on Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeusjulistus vuodelta 1948, jonka mukaan ihmisoikeudet tulee taata kaikille ilman syrjintää. (Seurujärvi-Kari 2011: 10.) Tämä oli vasta alkua kulttuuriselle tasa-arvolle, mutta esimerkiksi nykyinen opetussuunnitelma POPS 2014 tunnistaa jo paremmin kielellisen ja kulttuurisen moninaisuuden (esim. Pyykkö 2017: 24).

Suomen perustuslaissa käsitteet liittyvät kuitenkin yhä vain kansalliskieli suomeen ja ruotsiin. Laihonen ja Halonen (2019: 74–77) korostavat, että perustuslaki vuodelta 1919 esittää faktana, että kaikkien suomen kansalaisten äidinkieli on suomi tai ruotsi. Uusittu perustuslaki vuodesta 2000 lähtien määrittelee kieli-identiteetin samoin, mutta pykälään on lisätty *oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin*. Tämä lisäys toi lakitekstiin myös saamelaiset, romanit ja muut ryhmät, kuitenkin antamatta mitään konkreettisia toimia. Saamen kielelle katsotaan lisäksi alkuperäiskansan status, mutta milläkään saamen kielellä ei ole kansalliskielen tai virallisen kielen asemaa, eikä niiden eri tilanteita huomioida.

Tilastokeskuksen (SVT 2020) mukaan vuonna 2020 Suomessa oli rekisteröityneenä 4 811 067 suomenkielistä, 287 871 ruotsinkielistä ja 2008 saamenkielistä, sisältäen pohjoissaamen, koltansaamen ja inarinsaamen. Muunkielisiä oli 432 847. Vuonna 1980 saamenkielisten osuus oli vain 1 343 ja muunkielisten 9 146, joten tässä on tapahtunut kasvua, etenkin vieraskielisten osalta. Pyykön (2017: 18–19) mukaan oikeudesta käyttää saamen kieltä säädetään saamen kielilaissa, mutta muilla kielillä ei ole omaa yleislainsäädäntöä, vaikkakin oikeudesta tulkkaukseen ja äidinkielen opetukseen mainitaan useassa laissa. Nykyisen Sanna Marinin hallituksen ohjelman mukaan laadittavassa kielipoliittisessa ohjelmassa ollaan ottamassa huomioon erityisesti saamen kielet, romanikieli, karjalan kieli ja viittomakielet (Oikeusministeriö 2020).

3.1.3 Saamelaiskielten ja muiden Suomen vähemmistökielten nykytilasta

Nykyään alkuperäiskansat muodostavat viiden prosentin osuuden koko maailman väestöstä, ja näitä kansoja elää kaikkialla maailmassa: jokaisella mantereella ja yli 90 valtiossa (Seurujärvi-Kari 2011: 12). Vuoden 1989 ILO-sopimuksen ensimmäinen artikla määrittelee alkuperäiskansan itsenäiseksi

heimokansaksi, jolla on valtaväestöstä poikkeavat sosiaaliset, kulttuuriset ja taloudelliset olot, ja joka polveutuu väestöstä, joka asui sillä maantieteellisellä alueella, jolla nykyään on jonkin valtion rajat. Valtioiden hallituksille kuuluu vastuu puolustaa yhteistyössä näiden kansojen oikeuksia ja koskemattomuutta ilman rajoituksia ja syrjintää. (Yhdistyneiden kansakuntien ILO-sopimus 169 1989: 501–508.) Tieteen termipankki (21.2.2022) määrittelee vähemmistökielen seuraavalla tavalla: *enemmistökielen puhujia suppeamman puhujaryhmän kieli sekä kieli, jota puhuu jonkin alueen kielellinen vähemmistö*. Norjassa arvioidaan olevan 45 000–50 000 saamelaista, Ruotsissa 15 000–20 000, Suomessa 9 000–10 000 ja Venäjällä 2 000 (Seurujärvi-Kari 2011: 13). Kaikki saamelaiskielet ovat vähemmistökieliä. Kuitenkin kaikki kieliyhteisön jäsenet joutuvat käyttämään myös ympäröivän alueen valtakielä, eli joko norjaa, ruotsia, suomea tai venäjää. Päinvastoin taas valtakielien puhujat eivät enimmäkseen ole opiskelleet saamelaiskieliä. (Saarikivi 2011: 83.)

Saamen kielialue on melko yhtenäinen, vaikkakin se on alkanut pirstoutua enemmistökielten vaikutuksesta jo satoja vuosia sitten. Puhujayhteisöt ovat alkujaankin olleet vuotuisten asuinpaikkojen asuttamia pieniä ryhmiä, ja puhuma-alueiden rajat noudattavat lähinnä luonnonmaantieteellisiä rajoja. 1900-luvun jälkeen monilla pienimmillä saamelaiskielillä ei oikeastaan ole enää ollut varsinaisia kielialueita, vaan niitä puhutaan vain yksittäisissä perheissä. Tällä hetkellä yli 80 % saamelaiskielten puhujista puhuu pohjoissaamea. (Saarikivi 2011: 79, 81.) Sillä on yhteensä noin 25 000–30 000 puhujaa Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Sen lisäksi läntiseen haaraan kuuluvat Norjassa ja Ruotsissa puhutut luulajansaame, piitimensaame, uumajansaame ja eteläsaame. Itäiseen haaraan kuuluvat Suomessa puhuttu inarinsaame sekä Kuolan niemimaan koltansaame, turjansaame ja kiltinäsaame, jota läheisesti muistuttanut akkalansaame sammui parikymmentä vuotta sitten. Saamelaiskielten määrittelyminen murteiksi ja kieliksi on hankalaa, mutta pohjoissaamen ja inarinsaamen välinen raja jakaa kielet itäisiin ja läntisiin kieliin, ja niiden välillä kulkee myös ymmärtämisen ja siten kieleksi määrittelyn raja. Suomessa on aiemmin puhuttu etelämpiäkin saamelaiskieliä, koska 1600–1700-luvuilta on peräisin muistiinpanoja kemin- ja kainuunsaamesta. (Anhava 1998: 46–47; Kulonen & Seurujärvi-Kari & Pulkkinen 2005: 176, 248; Seurujärvi-Kari 2011: 20.)

Suomessa saamelaisten kulttuurillinen ja kielellinen autonominen alue käsittää Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä osan Sodankylästä, mutta nykyään jopa noin 60 % saamelaisista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella (Seurujärvi-Kari 2011: 14–15). Saamelaisten ja Suomen valtion suhde on ollut vuosisatoja altis konflikteille, sillä Suomen hallinnon päättäjät tuntevat huonosti saamelaisten elintavat ja oikeudet lainsäädännössä, ja näin ollen kansojen käsitys- ja kokemusmaailmat valtiosta ovat yhä täysin erilaiset (Ranta & Kanninen 2019: 8–9). Viime vuosina

saamelaisten asemaan Suomessa on puututtu muun muassa sitten, että Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio kehotti raportissaan (2019) Suomen kouluja lisäämään opetukseensa saamelaiskulttuuria ja viettämään yhdessä heidän kansallispäiväänsä, koska se voisi vähentää saamelaisten kokemaa näkymättömyyttä (ECRI 2019: 31).

Inarinsaame on ollut kansainvälisenä esimerkkinä kielen revitalisaatiosta. Inarinsaame elpyi kielenpuhujien oman aktivismin avulla, tässä tapauksessa kielipesätoiminnalla, joka palautti kielen lasten puhekieleksi. Kieleen on nyt luotu modernia uudissanastoa, sillä on laadittu opetusmateriaaleja ja rap-musiikkia. (Saarikivi 2011: 85.) Kielen elvyttämiseen tarvitaan kuitenkin kieliyhteisön sitoutumisen lisäksi apua koko yhteiskunnalta ja sen instituutioilta sekä toimivaa rahoitusta, mikä ei ole aina itsestään selvää. Suomen kolmas saamelaiskieli, koltansaame, ei kokenut inarinsaamen kaltaista elpymistä. Koltansaamelaisilla on ollut eniten vaikeuksia selvittää Suomen ja Venäjän alueilla, ja etenkin sota-aikana alueet ja talous tuhoutuivat lähes kokonaan. Uusi yhteiskunta rakennettiin suomalaisen yhteiskuntamallin mukaan, ja sen myötä myös nimet ja kieli vaihtuivat. Alle puolet 700 koltasta asuu enää kotiseudullaan, ja puute koltankielisestä kirjallisuudesta, opettajista ja muista kielen parissa työskentelevistä on suuri. (Ranta & Kanninen 2017: 262–265.)

Venäjän saamelaiskielten tilanne on muutenkin yksi huonoimmista niin taloudellisesti, sosiaalisesti että kulttuurisesti. Neuvostoliiton aikana Kuolan niemimaan saamelaisille pyrittiin luomaan oma kirjakieli ja omakielisiä opetuskäytäntöjä, mutta Stalinin vainot ja toinen maailmansota keskeyttivät alkuperäiskansoja tukevan politiikan. Sodan jälkeen saamelaiset keskitettiin Kuolan niemimaalle Luujärvelle, jossa se alistui venäläiselle ja myös komilaiselle kulttuurille. Uuden Venäjän synty paransi saamelaiskielten tilannetta, ja nykyään on yritetty järjestää kielten elvytystoimenpiteitä. Kuolan saamelaisjärjestöt ovat muun muassa saaneet lännestä humanitaarista apua, jota he ovat jakaneet eteenpäin apua tarvitseville. (Seurujärvi-Kari 2011: 30, Saarikivi 2011: 87–88.)

Pyykön raportin (2017) mukaan Norjassa valtakieli norjan jälkeen seuraavaksi paras asema on alkuperäiskielillä, erityisesti pohjoissaamalla, joka mainitaan maan perustuslaissa. Ruotsissa puolestaan on vuodesta 2000 asti ollut voimassa uusi kategoria kansallisille vähemmistökielille, ja vuonna 2009 Ruotsin ensimmäinen kielilaki vahvisti ruotsin kielen aseman lainsäädännöllisesti, samoin kuin vähemmistökielet suomi, meänkieli, romani, saame ja jiddiš. (Pyykkö 2017: 85.) Sovintopolitiikkaa saamelaisten kokemasta sorrosta on toteutettu Ruotsissa ja Norjassa siten, että valtio ja kirkko ovat pyytäneet julkisesti anteeksi saamelaisilta historian menneitä tapahtumia.

Suomessa niin ei ole vielä tehty, mutta sitä suurempi ongelma on se, ettei anteeksiopyynnöllä ole merkitystä, jos totuutta historian tapahtumista ei tunneta. (Ranta & Kanninen 2019: 29–30.)

Olen edellä esitelty saamen kielten asemaa Suomessa, Venäjällä, Norjassa ja Ruotsissa. Muiden Suomen vähemmistökielten tilanne on verrattain samanlainen. Esimerkiksi romanit ovat Suomessa vanha kieli- ja kulttuurivähemmistö, mutta sulauttamispolitiikan vuoksi romanin taito on heikentynyt etenkin nuorten keskuudessa. Kielen elvyttämiseen on ryhdytty kielipesätoiminnan avulla, ja opetusta romanin kielessä on annettu vaihtelevasti. Uhanalainen karjalan kieli on suomen lähin sukukieli, jota ei pidä sekoittaa suomen kielen karjalaismurteisiin. Sitä on elvytetty viime vuosikymmeninä Suomessa ja Venäjällä, mutta sillä ei vielä ole yhtenäistä kirjakieltä. (Kotus 2022a, 2022b.) Karjalankieliset on tunnustettu Suomessa vähemmistönä. Viittomakielen osalta vuonna 2015 tullut viittomakielilaki käsittää viittomakieliset kielellisenä ja kulttuurisena ryhmänä, ei enää vammaisuuden apuvälineenä (Laihonen & Halonen 2019: 65, 77).

Suomi ei ole toiminut kielipolitiikassaan mitenkään poikkeavasti, sillä yleensäkin eurooppalainen vähemmistökielten laiminlyönti on ehtinyt kutistaa Euroopan kielivarannon, joka edustaa vain kolmea prosenttia maailman kielistä. Eurooppalaisiksi kieliksi ei myöskään lasketa kuin vanhat vähemmistökielet, jolloin muunkielisiä puhujia ei virallisesti ole olemassa. Vielä 2000-luvulla moni Euroopan maa on ollut kieliä hierarkkisoivia maita, sillä kouluissa saatetaan suosia valtakielen opetusta, jopa kieltää äidinkielen puhuminen koululla. (Latomaa 2010: 42, 45.)

3.2 Sosiolingvistinen kieliasennetutkimus

Tutkimukseni on menetelmältään kieliasennetutkimus, joten esittelen seuraavaksi sosiolingvistiikan alaan kuuluvia sosiaalipsykologisen asennetutkimuksen ja kansanlingvistiikan perinteitä sekä sijoitan oman tutkimukseni suhteessa näihin. Samalla esittelen tutkimukseni kannalta keskeiset käsitteet: kieliasenne, kieli-ideologia ja kielitietoisuus.

3.2.1 Kieliasenteet ja niiden tutkiminen

Kieliasenteet ovat kaikkia niitä tietoisia ja tiedostamattomia tapoja nähdä ja kohdella ympäristön kieliä (ks. esim. Agheysi & Fishman 1970). 1960-luvulla alkanut kieliasennetutkimus pohjautuu sosiologiseen ja sosiaalipsykologiseen asennetutkimukseen (ks. Mielikäinen & Palander 2002: 86).

Kieliasenteita tutkimalla voidaan esimerkiksi selvittää, millaista hierarkiaa eri kielimuotojen välillä on. Garrettin (2010) mukaan kieliasenteet ovat läsnä kaikkialla joka päivä, mutta yleensä ne näkyvät selvemmin negatiivisessa puheessa. Itse asiassa kielten variaatio sisältää niin paljon sosiaalisia merkityksiä, ettei ole sama asia, millä tavalla jonkin asian ilmaisee. Sanavalintojen, murteen ja aksentin mukaan muuttuu aina myös ilmaisun sosiaalinen merkitys. Tämän vuoksi kieliasennetutkimukset voivat kertoa eroista eri yhteisöjen välillä. Asenteet ovat opittuja, ja ne yleensä kytkeytyvät myös kielimuodon puhujiin. Asenteet voivat varioida etnisyyden, alueellisuuden, sosiaalisen ja ammatillisen ryhmän mukaan, ja usein standardoidun kielen kuvitellaan edustavan puhdasta ja oikeaa kielenkäyttöä. Laajemmin asenteet edustavat sosiaalipsykologisia ilmiöitä, kuten miten stereotyyppisesti kielet ja kulttuurit nähdään, ja miten niitä edustavia ihmisiä kohdellaan, ja kuinka se vaikuttaa yksilötasolla puhujan persoonaan. (Garrett 2010: 1–2, 15–16) Näistä mielipiteistä ja asenteista juontuvat myös monet valtioiden kielipoliittiset päätökset kielten opintotarjonnasta yhteiskunnassa (Pöyhönen ym. 2019: 9; Pyykkö 2017: 32).

Kieliasenteita voidaan tutkia suorilla ja epäsuorilla menetelmillä (Agheyisi & Fishman 1970: 151). Yksi asennetutkimuksen perinne, kansanlingvistiikka, tutkii maallikoiden kognitiivisia käsityksiä suorilla menetelmillä, kuten kysymällä mielipidettä jotakin kielimuotoa tai kielenpiirrettä kohtaan. Vastauksia voidaan pyytää merkitsemään asteikolle, kuten esimerkiksi omassa tutkimuksessani olen tehnyt. Toinen tutkimusperinne, sosiaalipsykologinen perinne, käyttää epäsuoria menetelmiä esimerkiksi sosiaalisten stereotyyppien löytämiseen. Piiloisten asenteiden löytäminen on vaikeampaa, sillä yleensä niitä täytyy herätellä hämäävillä kysymyksillä. Vastaukset kumpuavat silloin yksityisistä tunteista ja reaktioista, toisin kuin suoraan kysyttäessä vastaukset saattavat olla harkitumpia. (Garrett 2010: 34, 39–42.)

Keskeistä kieliasenteiden muodostumiselle ovat stereotypiat, jotka helposti kierrättyvät sukupolvelta toiselle. Suomessa vallinnut ajatus yhdestä kansasta, kielestä ja valtiosta 1800-luvulla on ollut monen kieliasenteen taustalla, ja monen suomalaisen käsitys Suomessa asuvista kansoista pohjautuu pitkälti Topeliuksen *Maamme*-kirjaan (Ihalainen & Nuolijärvi & Saarinen 2019: 36, Laihonen & Halonen 2019: 69; Mielikäinen & Palander 2002: 103). Vaikka perinteiset heimostereotypiat ovat siirtyneet vahvoina sukupolvelta toiselle, arvostus eri kielimuotoja kohtaan voi muuttua ajan saatossa. Tästä esimerkkinä ovat Suomen maaseutumurteet, jotka aiemmin saatettiin kokea huonompina kuin kaupunkilaismurteet (Mielikäinen & Palander 2002: 105). Murteita kuitenkin verrataan myös helposti kirjakielen normeihin tai siihen, kuinka alkuperäisenä tai puhtaana kuulija murretta oman mielikuvansa perusteella pitää. (Piippo & Vaattovaara & Voutilainen 2016: 93, 104.)

Stereotyyppiat puolestaan liittyvät metakieli I ja II:een, joihin kansanlingvistiikan edelläkävijät Niedziński & Preston (2000) ovat jakaneet kieltä käsittelevän kommentoinnin. Metakieli I viittaa puheeseen kielestä ja metakieli II puheeseen kielenkäyttäjistä. Metakieli I on kenen tahansa puhujan, niin tutkijan kuin maallikon, tietoista puhetta ilmiöstä, jonka tämä on havainnut. Vaikka puhe on aina osaltaan tiedostamatonta toimintaa, metakieli I:een ei liity piiloisia asenteita. Metakieli II sen sijaan käsittää puheyhteisön jakamia oletuksia, jotka piilevät Metakieli I:n takana. Tämä tarkoittaa siis sitä, että kieltä ja kielen puhujia ei pystytä pitämään ajattelussa erillään toisistaan, vaan ne ovat kietoutuneet yhteen. (Niedziński & Preston 2000: 302, 308.)

Suomen murreasenteiden kontekstissa Mielikäisen ja Palanderin kokoavan tutkimuksen (2002: 96, 100–103) mukaan metakieli I käsittää kielenpiirteiden luonnehdinnan esimerkiksi adjektiivien avulla. Tähän kuuluu myös kielenpiirteiden yksilöllinen kuvaileminen, kuten t:n astevaihtelun ja vokaalienvälisen h:n paikan kommentoiminen, tai puheen kutsuminen *leveäksi* tai *vääntämiseksi*. Metakieltä II edustavat näkemykset puhetavasta sekä kielimuodon puhtaudesta ja paremmuudesta: kielen ihannointi, epäluulot ja kokemukset miellyttävyydestä sekä puhujien ominaisuuksista. Prestonin luokittelussa metakieltä II edustavat kommentit kuvailevat puhujia eivätkä kielenpiirteitä, kuten *leppoisuus*, *kierous*, *vieraanvaraisuus*, *rehellisyys*, *hienostelevaisuus* ja *tylyys*.

3.2.2 Kieli-ideologiat

Kieliasenteisiin liittyvät vahvasti kieli-ideologiat, joilla tarkoitetaan tiedostettuja ja tiedostamattomia uskomuksia ja käsityksiä eri kielimuotojen ja kielenpiirteiden arvosta, käytöstä ja luonteesta, jotka perustuvat yleensä poliittisiin ja moraalisiin kysymyksiin (Irvine & Gal 2000: 35; Mäntynen ym. 2012: 328). Mäntynen ym. (2012: 325–326) mukaan sellaiset keskustelut, kuten määritelmät kielimuotojen rajoista ja kielten normeista, kieltenopetus kouluissa, kielellisen monimuotoisuuden hyödyt ja haitat sekä vieraan kielen puhujaksi tuleminen ovat kaikki kieli-ideologisia prosesseja. Jokaisella puhujalla on käsityksiä eri kielten arvoista ja miellyttävyydestä, mutta yleensä nämä mielikuvat liittyvät laajempiin yhteiskunnallisiin toimintamalleihin.

Michael Silversteinin (2003) teoria kielen indeksikaalisesta luonteesta on merkittävä kieli-ideologioiden muodostumiselle ja jatkumolle, koska indeksikaalisuus ja kieli-ideologiat ylläpitävät toinen toisiaan. Lausetason kielenpiirteet asettuvat siis makrososiologisiin konteksteihin ja alkavat kantaa mikrokontekstuaalisia arvoja. Esimerkiksi jokin kielenpiirre, kuten murrevariantti,

yhdistetään johonkin alueelliseen kategoriaan kuten puhujaryhmään. Sen jälkeen tämä variantti alkaa symboloida myös muita alueeseen stereotyyppisesti liitettyjä ominaispiirteitä. (Silverstein 2003: 193; Mäntynen ym. 2012: 326–327.)

Kieli ja sen puhujat siis ovat taipuvaisia sulautumaan ihmisten käsityksissä yhteen, ja käsitykset puolestaan perustuvat jaettuihin tapoihin kuvitella erilaisia kielimuotoja ja kielenkäyttäjryhmiä. Tämä tapahtuu yksittäistenkin kielenpiirteiden avulla, joiden perusteella eri sosiokulttuurisia ryhmiä suhteutetaan toisiinsa. Käsitykset voivat pohjautua vain kirjallisuudesta ja mediadiskursseista opittuihin sosiaalisiin merkityksiin kielimuodoista, joihin yksittäisillä ihmisillä ei välttämättä ole omakohtaista kosketuspintaa tai kokemusta. (Piippo & Vaattovaara & Voutilainen 2016: 83–86.) Tämän vuoksi kieli-ideologiat ovat usein muodostuneet yhteisön jäsenille itsestään selvyyksiksi, jolloin niistä suoraan kysyminen ei ole niiden tutkimiseen paras tapa (Mäntynen ym. 2012: 333).

Kieli-ideologiat ovat tarkastelussa myös silloin, kun elvytetään kieltä tai kehitetään uutta kirjakieltä (Mäntynen ym. 2012: 332). Esimerkiksi inarinsaamen elpymistä voidaan Pasasen (2015) mukaan kuvata kieli-ideologisista näkökulmista, sillä vaikka kulttuuri riippuu poliittisten, maantieteellisten, sosiologisten ja demografisten tekijöiden olosuhteista, ratkaisevaa on kieli-ideologioiden tietoinen käsittely eli se, kuinka puhujat henkilökohtaisesti sitoutuvat vastuuseen kielensä elpymisestä. Vastaesimerkkinä voidaan pitää Puuran (2018) tutkimusta siitä, miten vepsän kielen puhujat kommentoivat vepsän taitoa vepsäläisyyden merkinä: toisin kuin Pasasen (2015) tutkimuksessa inarinsaamelaiset sitoutuivat elvyttämään kieltään, vepsänkieliset eivät pitäneet kieltä niin merkittävänä ja tarpeellisena osana identiteettiä, että vastauksissa olisi näkynyt tahto kehittää kielivaihtoa venäjämäiseen vepsään. (Puura 2018: 249.) Kieli-ideologiset asenteet ovat siis suuressa roolissa siinä, kuinka pieni kieli selviytyy tai kuolee, eli opetetaanko sitä kouluissa tai kotona (esim. Garrett 2010).

3.2.3 Kielitietoisuus

Olen edellä käsitellyt kieli-asetteita ja niiden tutkimusta sekä selventänyt kieli-asetteisiin liittyvää kieli-ideologioiden käsitettä. Kielitietoisuus tarkoittaa kaikenlaisten kielenkäytön tilanteiden, tekstien ja kielenpiirteiden tietoista havainnointia, eli esimerkiksi tietoa kielistä ja kielimuodoista ja monikielisyydestä. Käsitykset kielistä, kielten lajittelu, luokittelu ja kielen tuottaminen voivat olla joko tiedostamattomia valintoja, jotka vain heijastuvat asenteisiin, mutta myös hyvin tiedostettuja.

(Preston 1996: 40–42; 2011: 10–11.) Prestonin (1996: 72) mukaan maallikoiden kielitietoiset havainnot keskittyvät kuitenkin enemmän sosiokulttuurisiin piirteisiin kuin kielitieteellisiin faktoihin. Nämä havainnot puolestaan liittyvät usein kielen korrektiuteen, joka liitetään helposti stereotyyppisiin käsityksiin puhujan etnisyydestä, alueesta ja sukupuolesta.

Vaikka asenteet, kieli-ideologiat ja kielitietoisuus pohjautuvat yhteiskunnallisiin ja historiallisiin tapahtumiin, ne ovat luonteeltaan yhtäältä paitsi pitkäkestoisia myös jatkuvasti muuttuvia. Suomessa uudessa opetussuunnitelmassa kielitietoisuuteen on jo käytetty huomiota. Kielitietoisuuteen kasvattaminen nähdään osana koulun kaikkea toimintaa, koska jokainen opettaja on myös kielellinen malli (POPS 2014: 28, ks. myös. Pöyhönen ym. 2019: 19). Latomaan (2010: 41) mukaan asuinmaan politiikasta ja valtaväestön asenteista riippuu paljon se, miten asukkaat suhtautuvat arkiympäristönsä kieliin. Sulauttavassa ympäristössä vähemmistökieli näyttäytyy arvottomana rasitteena, mutta moniarvoisessa ympäristössä puhujalla on vapaus valita, mitä kieliä hän haluaa käyttää. Suomessa on nyt 2000-luvulla enenevässä määrin herätty ymmärrykseen kasvavasta monikulttuurisuudesta ja kielivarannon huoltotarpeesta. Kielen asema määräytyy sen näkyvyyden mukaan, ja esimerkiksi saamen kielten näkyvyys saamelaisalueen ulkopuolisessa yhteiskunnassa on huono (Linkola-Aikio 2019: 130, 134).

3.3 Aiempaa tutkimusta Suomen vähemmistökielistä

Kansainvälinen ja monitieteinen tutkimushanke ELDIA (European Language Diversity for All) selvitti vuosina 2010–2013 kaikkiaan 12 suomalais-ugrilaisen kielivähemmistön tilaa Euroopassa (Laakso ym. 2016). Kielten tilanteissa lähtökohtaisesti samankaltaista oli se, että niillä kaikilla oli kielikohtaisia mutta myös universaaleja ongelmia nyky-yhteiskunnissa. Hankkeen päätavoitteena oli luoda toimiva työkalu mittaamaan kielten yhteiskunnallista asemaa, mutta myös tuottaa uutta dataa vähemmistökielistä, jotka harvoin näkyvät kansainvälisissä tutkimuksissa. Tärkeimmät tulokset analyysissä liittyivät kielen näkyvyyteen ja julkisuuteen sekä kielen avulla voimaantumiseen ja identiteetin rakentamiseen. Vähemmistökielten puhujat yleensä kokivat kielensä symboloivan koko identiteettiä ja kulttuurisia arvoja, ja he toivoivat voivansa siirtää kielensä myös jälkipolville. Lisäksi tutkimuksessa havaittiin, etteivät viranomaiset ole tarpeeksi tietoisia valtioidensa assimilaatiopolitiikan aiheuttamista seurauksista. Suomessa äärimmäistä esimerkkiä näkymättömyydestä ja tuntemattomuudesta edusti karjalan kieli. Saamen kielen osalta lainsäädännön sisältö ja aikeet, myöskään suojelutyö, ei ole ollut tunnettua tai luottamusta

herättävää saamea puhuvien keskuudessa. Institutionaalinen tuki olisi siis järjestettävä niin, että lainsäädäntö ja oikeudet suunniteltaisiin yhteistyössä vähemmistökieltä puhuvan ryhmän kanssa. (Laakso ym. 2016: xv-xvi, 205–206, 210.)

Omaa tutkimustani eräällä tapaa lähellä ovat suomalaiset asennetutkimukset murteita kohtaan, jotka ovat tuoneet esiin eri murteisiin liittyviä erilaisia asenteita. Esimerkiksi Aila Mielikäisen ja Marjatta Palanderin tutkimus *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä* (2014: 15) paljastaa, että kieliaseenteet ovat aina olleet läsnä kielen kehityksessä, sillä maallikoilla on usein tapana analysoida toisten kielimuotoja hyvinkin tarkasti oman kokemuksensa pohjalta (ks. myös Piippo & Vaattovaara & Voutilainen 2016: 89–90). Johanna Vaattovaara ja Henna Soininen-Stojanov (2006) ovat tutkineet pääkaupunkiseutulaisten asenteita pääkaupunkiseudun ulkopuolella asuvien murteita kohtaan. Tutkimus osoitti, että asenteet ovat pääosin positiivisia, ja murteita pidetään enemmän rikkautena kuin vähäpätöisinä. Murteet ovat kuitenkin epätasapainoisessa arvostusasemassa, eikä mikään niistä jää täysin ilman negatiivista arvostelua. (Vaattovaara & Soininen-Stojanov 2006: 233–234, 243.)

Vähemmistökielistä karjalaa ja siihen kohdistuvien asenteiden näkökulmasta on viime aikoina tutkittu ainakin kahden pro gradu -tutkielman verran. Laura Hirvosen pro gradu *Karjalan kieli ja sen tulevaisuus tamperelaisnuorten silmin* (2021) avaa käsityksiä karjalan kielen nykyisestä ja tulevasta tilanteesta lukiolaisten keskuudessa. Oma tutkimukseni vertautuu tähän siten, että myös Hirvonen käytti sähköistä lomakekyselyä ja selvitti samalla karjalaan liittyvien asenteiden suhdetta muihin Suomen vähemmistökieliin liittyviin asenteisiin. Vastajaajaryhmämme koostuvat kuitenkin eri ikäisistä opiskelijoista, joten on kiinnostavaa nähdä, millä tavalla tässä tutkimuksessa saatavat vastaukset esimerkiksi vähemmistökielten arvostuksesta suhteutuvat Hirvosen saamiin tuloksiin lukiolaisten parissa. Myös Jenna Vikmanin pro gradussa (2020) tutkitaan maallikoiden käsityksiä karjalan kielestä. Hänen tutkimuslomakkeensa sisälsi enemmän yleistietoperäisiä kysymyksiä karjalaan liittyen kuin asenteiden mittaamista, mutta tulosten perusteella maallikoiden asenne karjalaan oli pääasiassa positiivinen, vaikkakin hieman stereotyyppinen (Vikman 2020: 85–86).

Suomen toiseen kansalliskieleen Ruotsiin kohdistuvaa tutkimusta on tehty huomattavasti enemmän. Esimerkiksi Ville Pitkäsen ja Jussi Westisen tutkimuksen *Puhut sie ruotsia? – tutkimus suomenkielisten asenteista ruotsin kieleen ja ruotsinkielisiin* mukaan suomenkieliset haluaisivat enemmän olla tekemisissä ruotsinkielisten kanssa ja osata enemmän ruotsia, mutta huomiota on kiinnitetty myös nuorten mahdollisiin negatiivisiin asenteisiin. Ilman kanssakäymistä kieliryhmät voivat eristyä ja aiheuttaa epäluuloja. (Pitkänen & Westinen 2017.) Ruotsin kielen opiskelemisen pakollisuus kouluissa on ollut pitkään julkisen kielipolitiikan keskusteluaiheena, mikä saattaa johtua

suomalaisten historiasta kumpuavasta ristiriitaisesta suhtautumisesta Ruotsiin ja ruotsinkielisyyteen, toisin kuin esimerkiksi englantia on pidetty neutraalina kansalaistaitona (Ihalainen & Nuolijärvi & Saarinen. 2019: 55–56).

Aiempien tutkimusten perusteella vaikuttaa siis siltä, että ihmiset arvostavat vähemmistökieliä ja ovat kiinnostuneita niistä, mutta eivät käytä aikaansa niiden opiskeluun, koska valtakielen ja erityisesti englannin opiskelu koetaan kaikkein hyödyllisimmäksi. Suomessa puhutaan virallisten vähemmistökielten lisäksi ainakin 500 muuta kieltä (Pyykkö 2017: 95), joita ei kuitenkaan ole asennetutkimuksessa käsitelty, joten lisätutkimukselle on tarvetta.

4 TAMPEREEN YLIOPISTON OPISKELIJOIDEN KÄSITYKSIÄ JA ASEENTEITA SAAMELAISKIELIÄ KOHTAAN

Tässä luvussa analysoin LimeSurvey-kyselylomakkeella keräämäni aineiston. Luvussa 4.1. tarkastelen vastaajien kokemuksia ja asenteita yleisesti Suomen vähemmistökieliä kohtaan. Luvussa 4.2. käsittelen vastaajien mielikuvia Suomen saamelaiskielten näkyvyydestä, asemasta ja siitä, miltä ne vastaajien näkemysten mukaan vaikuttavat ja kuulostavat. Luvussa 4.3. tarkastelen tuloksia, joiden avulla voidaan tehdä päätelmiä siitä, mitä aineiston vastaajat ajattelevat saamelaiskielten ja muiden Suomen vähemmistökielten tulevaisuudesta.

4.1 Suomen vähemmistökielet

Kyselyn ensimmäisen osan eli taustatietojen jälkeen osassa kaksi kartoitettiin vastaajien yleisiä mielikuvia vähemmistökielistä. Luvussa 4.1.1 analysoin laadullisesti vastaukset avokysymykseen *Mitä mielikuvia sana "vähemmistökieli" sinussa herättää?* Luvussa 4.1.2 käsittelen vastaajien reaktioita Likert-asteikon väittämiin Suomen vähemmistökielistä.

4.1.1 Vähemmistökielen vapaa määrittelyminen

Avokysymyksen *Mitä mielikuvia sana "vähemmistökieli" sinussa herättää?* Vastaukset jakautuvat seitsemään kategoriaan: pieni epävirallinen kieli, uhanalaisuus ja heikko asema, oikeus omaan kieleen, tarpeellisuuden kyseenalaistaminen, vähemmistö-sanana merkitys, kieliaktivismi ja neutraalit vastaukset. Kaikki esittämäni esimerkit ovat autenttisia vastauksia, ja olen korjannut niihin vain alkukirjaimet ja näppäilyvirheet.

Vastausten perusteella moni tuntee vähemmistökielen virallisen määritelmän melko hyvin, ja moni tiivistää sen tarkoittavan jonkin pienemmän väestön käyttämää epävirallista kieltä, jonka näkyvyys yhteiskunnassa on vähäinen (esimerkit 1–4).

- (1) Pienemmän kansanosan käyttämää kieltä. (Nainen, 25–29, TS)
- (2) Harvoin käytetty kieli, vähän puhujia, joskus ei minkään maan virallinen kieli. (Mies, 18–24, TS)

- (3) Kielet, joilla on jonkinlainen virallinen asema Suomessa ja joilla on prosentuaalisesti aika pieni määrä puhujia suomen kieleen verrattuna. (Nainen, 25–29, KIE)
- (4) Että kieltä ei puhu yhtä moni kuin enemmistökieltä, ja sitä ei näe mediassa kovin usein. (Nainen, 18–24, KIE)

Vastaajista 15 mainitsee vähemmistökielen olevan joko uhanalainen tai kielten käyttäjien aseman olevan muuten heikko, ettei yhteiskunnan palveluita välttämättä saa (esimerkit 5–8). Esimerkissä 9 mainitaan myös elvyttäminen, joten vastaajat tuntevat vähemmistökieliin liittyvät ongelmat melko tarkastikin. Kaikkiin tieteenaloihin kuuluu vastaajia, jotka ovat näistä tietoisia.

- (5) Pelkällä vähemmistökielellä ei Suomessa pärjää. (Nainen, 25–29, KIE)
- (6) Vähemmistökielten puhujilla on usein hankaluuksia saada palveluita kielellä, jolla he pystyvät parhaiten asioimaan, ja heidän on vaikea puolustaa oikeuksiaan, koska heitä on vähemmän kuin suomea äidinkielenään puhuvia. (Mies, 25–29, TS)
- (7) Vähemmistökielillä pitäisi pystyä saamaan palveluja (esim. kela, vero) ja uutisia, mutta se on hankalaa ja puutteellista. (Nainen, 18–24, TS)
- (8) Vähemmistökielestä mieleeni tulee "uhanalainen" kieli, jota vain harvat käyttävät tai edes osaavat. (Nainen, 18–24, KIE)
- (9) Puhujia suhteellisen vähän. Jotkut vaarassa kadota, joitakin yritetään elvyttää. (Mies, 25–29, TS)

Vastauksissa tuodaan myös esiin näkemys, että vähemmistökielen puhujilla on oikeus oman kielensä käyttöön. Esimerkissä 10 tarkennetaan sitä, että kielten huomioon ottaminen näkyy eri tavoin, kuten tervehtimisessä eri kielillä. Kielten myös tunnistetaan olevan osa kulttuurista identiteettiä (11). Kielten heikko asema aiheuttaa vastaajissa myös huolta ja ajatuksia arvostuksen puutteesta (12 ja 13). Esimerkeissä 13 ja 14 ei kuitenkaan lasketa ruotsia Suomen vähemmistökieleksi, ja erityisesti saame näyttää edustavan vähemmistökieltä (14).

- (10) Oikeus oman kielen käyttöön on turvattu lailla (kielen käytön oikeudet). Kaksikielisessä kaupungissa asiakaspalvelija tervehtii uutta asiakasta molemmilla kielillä (huomioon ottaminen). Lapsena kaksikielisellä paikkakunnalla käyminen oli eksoottista ja myös harvinaista. (Nainen, 35–39, KIE)
- (11) Kulttuuriin liittyvä osa, joka auttaa ylläpitämään puhujan omaa identiteettiä toisenkielisessä yhteiskunnassa. (Muu sukupuoli, 18–24, KIE)
- (12) Jokseenkin haikeita mielikuvia, sillä minusta tuntuu, ettei Suomen valtio suojele vähemmistökieliämme tarpeeksi. (Nainen, 18–24, KIE)
- (13) Kieli, joka ei ole suomi tai ruotsi, mutta silti oleellinen osa joidenkin suomalaisten elämää. Nämä kielet ansaitisivat mielestäni enemmän arvostusta maassamme. (Nainen, 18–24, KIE)
- (14) Ensimmäisenä mieleen tulee saame. Ruotsia ja viittomakieltä en vähemmistökieliin itse laskisi (vaikka ne nähtävästi niitä on), romanikieltä ja karjalaa en ole edes ajatellut. (Mies, 18–24, TS)

Yksi vastaaja kyseenalaistaa sen, onko vähemmistökieli ylipäätään tarpeellinen (esimerkki 15). Hän perustelee kantaansa siten, että vähemmistökielen opettaminen lapsille voi mutkistaa identiteetin muodostusta ja olla enimmäkseen kiinni omasta halusta olla erityinen.

- (15) Ehkä jonkinlaista nurkkakuntalaisuutta. Kansanryhmä, joka todennäköisesti voisi halutessaan käyttää valtakieltäkin, mutta valitsee erityisyytään korostaakseen käytettäväkseen jonkin pienemmän kielen. Eivät halua olla kunnolla vieraskielisiäkään. Jossain määrin vähemmistökielen opettaminen uudelle sukupolvelle äidinkielenä mutkistaa identiteetin muotoutumista kahden (kieli)kulttuurin välissä. Tavallisesti "oikeus omaan kieleen" ja "palvelujen saatavuus omalla kielellä" näyttäytyvät rasitteena yhteiskunnalle, etenkin silloin, kun vaatijat ovat kuitenkin käytännössä kaksikielisiä. (Muu sukupuoli, 30–34, KIE)

Pohditaan myös, onko vähemmistö-sanalla negatiivinen sävy (esimerkki 16). Nimenomaan sana *vähemmistö* näyttää assosioituvan siihen, että kielen asema on huono (17 ja 18).

- (16) Mielenkiintoa, mutta sen ei pitäisi sisältää negatiivissävytteistä vähemmistö-etuliitettä. (Nainen, 18–24, KIE)
- (17) "Vähemmistökieli" kuulostaa vähän siltä, että kieltä ollaan ajamassa alas esimerkiksi virallisten kielten toimesta. (Nainen, 18–24, KIE)
- (18) Vähemmistökielet assosioituvat mielessäni usein syrjintään ja ennakkoluuloihin. (Nainen, 18–24, Pohjois-Pohjanmaa, KIE)

Vähemmistökielet liitetään vahvasti myös kieliaktivismiin, ja saamen lisäksi mainitaan myös karjalan kieli, jota opiskeleva vastaaja miettii, millaisia mahdollisuuksia valtio voisi tarjota vähemmistökielille (esimerkki 19). Toisessa esimerkissä (20) vastaaja ilmaisee suoraan kieliaktiivisuuden näkyneen uutisissa viime aikoina, mutta myös ajatuksia kielellisestä ja kulttuurisesta rikkaudesta.

- (19) Ensimmäisenä minulla tulee mieleen karjalan kieli, jota opiskelen tällä hetkellä alkeiskurssilla. Sen lisäksi tulee mieleen ns. laillinen asema, millaisia mahdollisuuksia vähemmistökielille valtio tarjoaa ja miten tilannetta voitaisiin kohentaa huomattavastikin tiedottamalla, ohjaamalla rahaa kielen elvyttämiseen ja käyttöön sekä mahdollistamalla kielen käytön esimerkiksi opetuksessa. Vähemmistökielestä tulee mieleen pieni porukka, joka kieltä käyttää - kieli voi olla uhanalainenkin, vähän käytetty, esimerkiksi tietyn ikäisten käytössä. Enemmän tulee siis mieleen näitä negatiivispainotteisia mielikuvia, kun itsellä on jo valmiiksi hivenen väritynyt katsantakanta aiheeseen, nimenomaan kieliaktiivisuuden puolelta. (Nainen, 18–24, KIE)
- (20) Sana herättää mielleyhtymän vähemmistökielten ja niiden puhujien mukanaan tuomaan kulttuuriseen ja kielelliseen rikkauteen ja toisaalta myös kieliaktivismiin varsinkin saameen liittyen, sillä aihe on ollut esillä uutisissa lähiaikoina. (Nainen, 18–24, KIE)

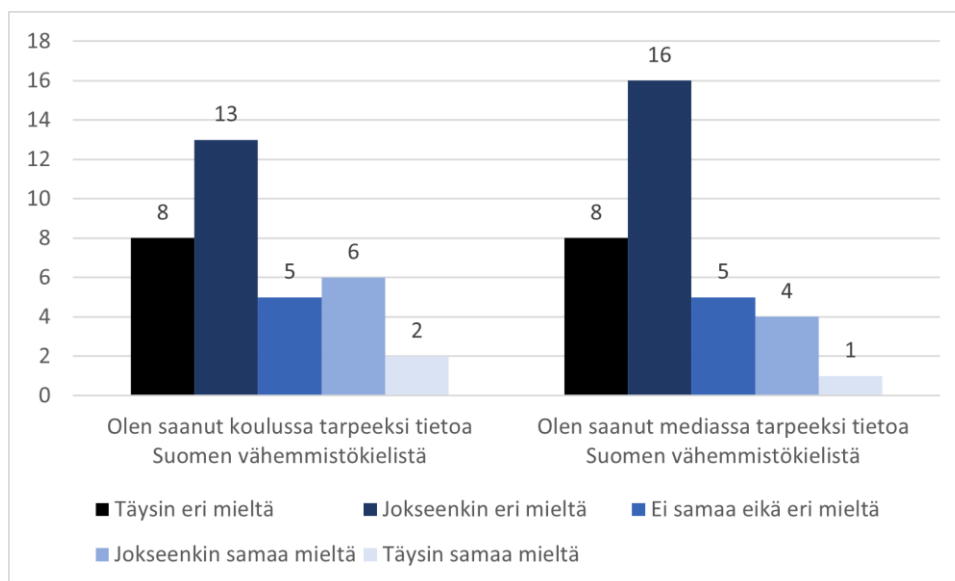
Joillekin vähemmistökielet ovat kieliä siinä missä muutkin, eivätkä he halua määritellä asiaa sen tarkemmin, vaikkakin esimerkissä 21 todetaan, ettei vähemmistökieliä arvosteta tarpeeksi, mikä kertoo siitä, etteivät kielet ole keskenään samanlaisessa tilanteessa.

- (21) Se ei herätä mitään erityisiä mielikuvia. Vähemmistökieli on kieli, jota vähemmistö kansasta puhuu. (Nainen, 18–24, KIE)
- (22) Kieliä samalla tavalla kuin muutkin kielet. Vähemmistökieliä ei arvosteta tarpeeksi. (Nainen, 18–24, KIE)

4.1.2 Suomen vähemmistökielten tunteminen

Vähemmistökielen määritelmän lisäksi kyselylomakkeen toisessa osassa selvitettiin sitä, kuinka hyvin vastaajat tuntevat Suomen vähemmistökieliä eli pohjois-, koltan- ja inarinsaamea, romanikieltä ja suomenruotsia, sekä viittomakieliä ja karjalan kieltä. Vastaajille esitettiin väittämiä, joihin heitä pyydettiin ottamaan kantaa viisiportaisella Likert-asteikolla *täysin eri mieltä, jokseenkin eri mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin samaa mieltä ja täysin samaa mieltä*. Kuten keruutyökalun esittelyn yhteydessä tuli jo esiin (luvussa 2.2.2), väittämiä ei voinut ohittaa vastaamatta.

Ensimmäiseen väittämään *Minulle on selvää, mitkä kielet luetaan Suomen vähemmistökieliin* saatujen vastausten perusteella Suomen vähemmistökielet ovat vastaajille melko tuttuja, sillä 21 vastaajaa on väittämän kanssa jokseenkin samaa mieltä ja kuusi vastaajaa täysin samaa mieltä. Vain yksi vastaaja ilmaisi olevansa väittämän kanssa täysin eri mieltä. Niistä, jotka eivät kuulu Kielten tutkinto-ohjelmaan, viisi oli jokseenkin samaa mieltä ja kaksi täysin samaa mieltä, joten vastaajan opiskelualan luonne ei näytä tässä vaikuttavan vastaukseen. Kahta poikkeusta lukuun ottamatta vastaajista kukaan ei identifioi itseään vähemmistökielen puhujaksi vastatessaan väittämään *Koen itse kuuluvani vähemmistökieltä puhuvaan ryhmään Suomessa*. Seuraavaksi kuvio 3 havainnollistaa vastaukset väittämiin *Olen saanut koulussa tarpeeksi tietoa Suomen vähemmistökielistä ja Olen saanut mediassa tarpeeksi tietoa Suomen vähemmistökielistä*.

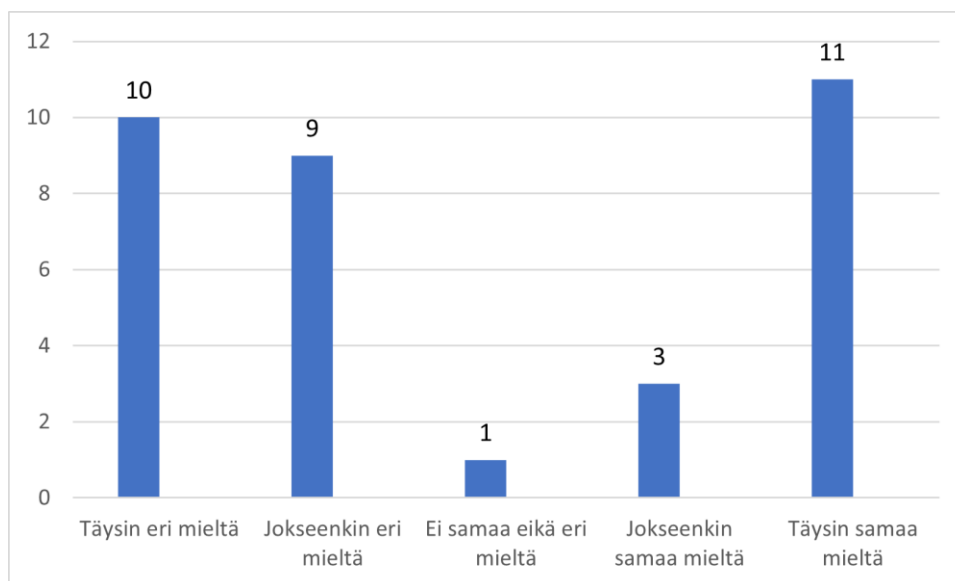

Kuvio 3: Vastaajien (N=34) vastaukset väittämiin *Olen saanut koulussa tarpeeksi tietoa Suomen vähemmistökielistä* ja *Olen saanut mediassa tarpeeksi tietoa Suomen vähemmistökielistä*

Kuvio 3 paljastaa, että yli puolet vastaajista kokee, ettei ole saanut koulussa tarpeeksi tietoa Suomen vähemmistökielistä, ja mediasta tietoa on saatu vielä hieman vähemmän. Kahdeksan vastaajaa on kummankin väitteen (olen saanut koulussa / mediassa tarpeeksi tietoa Suomen vähemmistökielistä) kanssa täysin eri mieltä. Vain yksi vastaaja on täysin samaa mieltä siitä, että on saanut mediasta tarpeeksi tietoa, ja kaksi vastaajaa siitä, että on saanut koulusta tarpeeksi tietoa. Kummankin väittämän kohdalla viisi vastaajaa ei osannut ilmaista kantaansa tai asettui neutraalille kannalle. Suurin osa kuitenkin uskoo tietävänsä, mistä halutessaan löytäisivät lisätietoa, sillä 25 vastaajaa on väittämän *Tiedän, mistä halutessani löydän tietoa Suomen vähemmistökielistä* kanssa jokseenkin tai täysin samaa mieltä, kun täysin eri mieltä on vain kaksi.

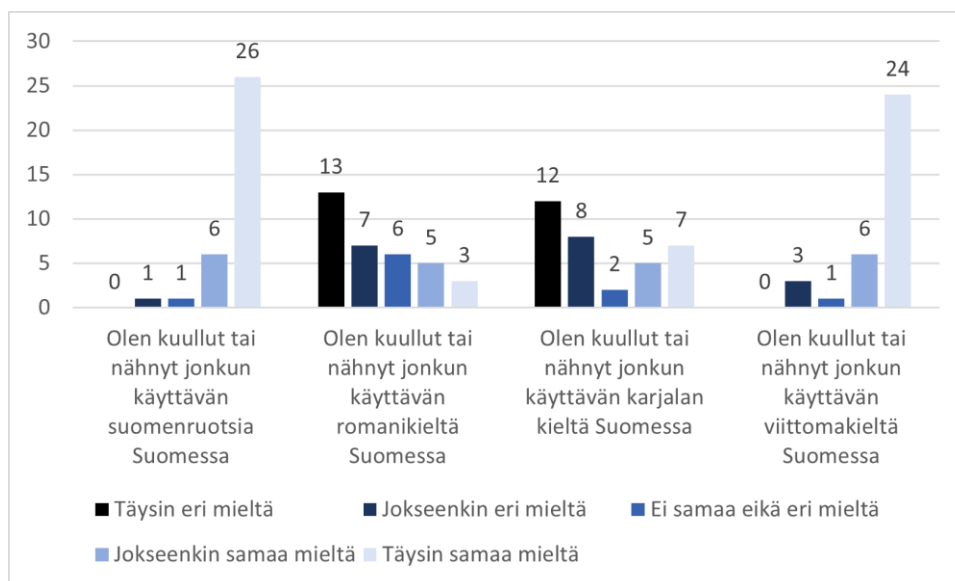
Edellä mainittujen väittämien ohella yleistä tuntumaa vähemmistökieliin kartoitettiin selvittämällä, ovatko vastaajat kuulleet tai nähneet kutakin kysyttyä vähemmistökieltä puhuttavan Suomessa. Kyselyssä tiedustellut kielet olivat suomenruotsi, saamen kielet, romanikieli, karjalan kieli ja viittomakieli. Aloitan purkamaan tuloksia saamen kieltä koskevista vastauksista ja sen jälkeen vertaan niitä muita Suomen vähemmistökieliä koskeviin tuloksiin.

Saamen osalta vastaukset jakautuvat karkeasti kahtia (ks. kuvio 4). Tulokset osoittavat, että suurin osa vastaajista on joko täysin samaa (11) tai täysin eri (10) mieltä väittämän *Olen kuullut tai nähnyt jonkun käyttävän saamen kieltä Suomessa* kanssa. Vain yksi ei ilmaise selkeää kantaa.

Kuvio 4: Vastaajien (N=34) vastaukset väittämään *Olen kuullut tai nähnyt jonkun käyttävän saamen kieltä Suomessa*

Seuraava kuvio 5 esittää vastausten jakauman muiden Suomen vähemmistökielten kohdalla. Tulokset osoittavat (kuvio 4 ja kuvio 5), että saamen kieli vertautuu selvimmin karjalan kieleen, jota suurin osa vastaajista ei ole nähnyt tai kuullut Suomessa, mutta kummassakin tapauksessa vastaajat jakautuvat jossain määrin kahtia. Viittomakieli ja suomenruotsi ovat odotetustikin tulleet valtaosalle vastaajista vastaan, sillä vastausjakauma niissä on jokseenkin samankaltainen, eikä kukaan ole niiden kohtaamisesta täysin eri mieltä. Romanikieli on puolestaan vastaajille kaikkein vierain, ja vain kolme vastaajaa on jokseenkin samaa mieltä siitä, että he ovat kuulleet tai nähneet sitä Suomessa. Kaksi vastaajaa tarkensi myöhemmin avokysymyksessä, etteivät he edes tiedä, miltä romanikieli tai karjala kuulostavat.

Kuvio 5: Vastaajien (N=34) vastaukset väittämiin *Olen kuullut tai nähnyt jonkun käyttävän suomenruotsia / romanikieltä / karjalan kieltä / viittomakieltä Suomessa*

Vastausten perusteella opiskelijat tuntevat Suomen vähemmistökielten tilanteen jokseenkin hyvin, mutta romanikieli ja karjala ovat heille melko vieraita. Vähemmistökielet liitetään erityisesti uhanalaisuuteen, aktivismiin ja yhteiskunnan palveluiden ulkopuolelle jäämiseen. Koska positiivista uutisointia vähemmistökielistä ei juuri ole, mielikuvat kielten huonoista oikeuksista ovat vahvat. Toisaalta kielet liitetään kulttuuriseen rikkauteen, vaikkakin näkökulma on myös siitä, että vähemmistökielisyys aiheuttaa kuormitusta sekä yksilölle että yhteiskunnalle.

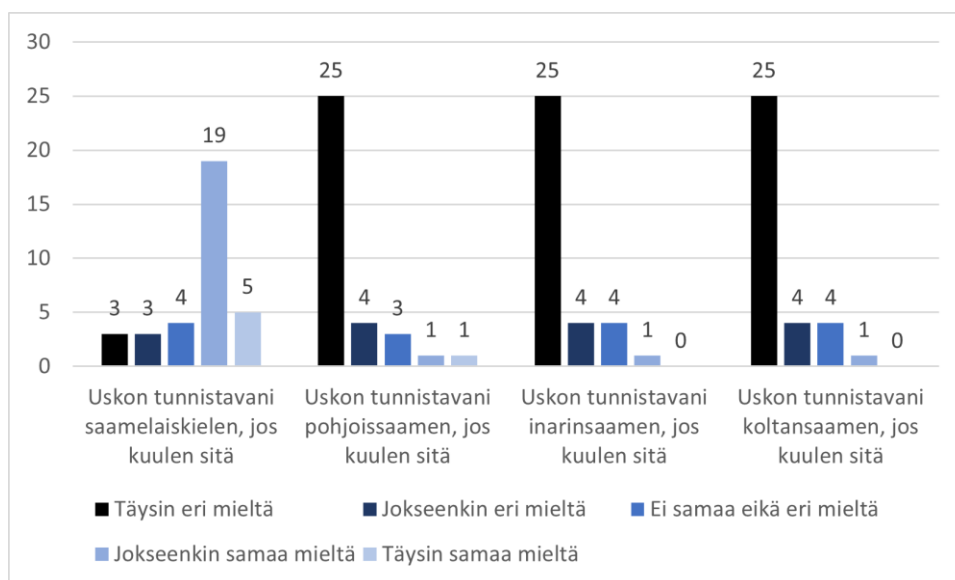
4.2 Saamen kielten näkyvyys

Tässä luvussa analysoin vastauslomakkeen kolmannen osan, jossa selvitettiin saamen kielten näkyvyyttä (ks. tarkemmin liitettä). Ensiksi käsittelen vastaukset Likert-asteikon väittämiin liittyen siihen, tunnistavatko vastaajat saamelaiskieliä niitä kuullessaan, minkä jälkeen tarkastelen monivalintakysymyksen tuloksia liittyen saamen kielten näkyvyyteen. Sen jälkeen analysoin laadullisesti vastaukset avokysymykseen *Tarkenna vielä vapaasti, missä olet kuullut tai nähnyt saamen kieltä*, josta hahmottui kuusi kategoriaa: uutiset, sosiaalinen media, kieliaktivismi ja elvytys, kulttuuriaktiviteetit, kouluopetus sekä vapaa-aika ja sekalaiset vastaukset.

Vastaajista 17 eli noin puolet ilmaisevat olevansa täysin samaa mieltä väittämän *Olen tiennyt, että Suomessa puhutaan kolmea eri saamen kieltä* kanssa. Kahdeksan on jokseenkin samaa mieltä, eli he eivät ole täysin varmoja siitä. Vain neljä tunnustaa olevansa täysin tietämättömiä. Kumpaakin

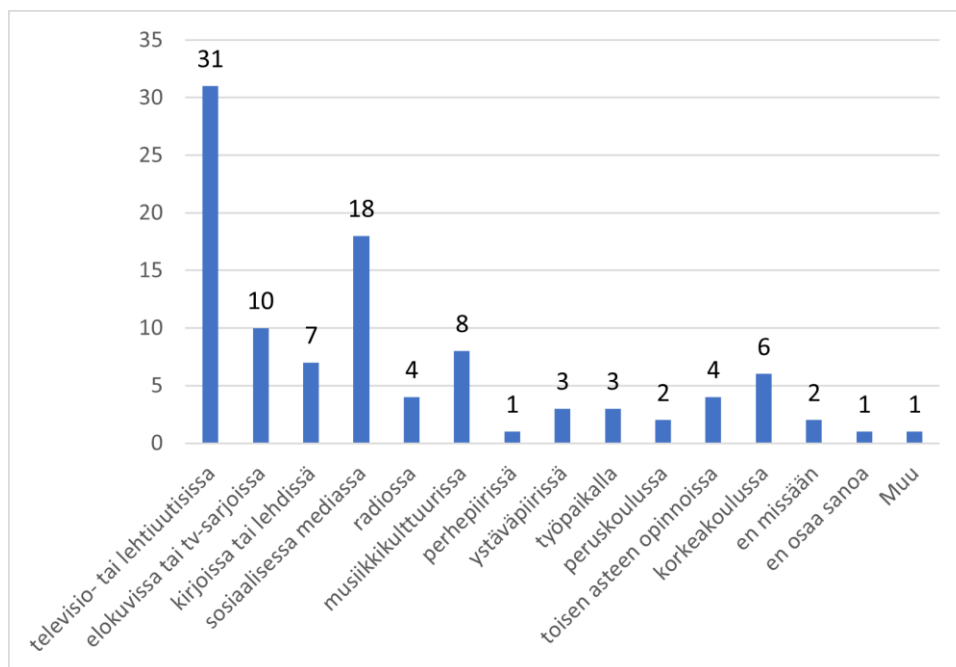
ääripäättä esiintyy kaikkia tutkinto-ohjelmia edustavien vastaajien valinnoissa. Halusin vielä varmistaa tässä, osaako joku vastaajista jotakin saamelaiskieltä eli ovatko kielet siten tuttuja. Tämän selvittämiseksi lomakkeella esitettiin väittämä *Osaan puhua jotakin saamelaiskieltä*. Kolmea vastaajaa lukuun ottamatta kaikki (31) ovat väittämän kanssa täysin eri mieltä. Kaksi on jokseenkin eri mieltä. Myöhemmissä avokysymyksissä tuli ilmi, että toinen näistä kahdesta oli kotoisin Lapista, ja hän kertoi tavanneensa kieltä siellä päin, eli maakunnalla oli merkitystä tässä tapauksessa. Toinen kertoi avokysymyksessä kohdanneensa kieltä opiskelujen parissa. Vain yksi oli jokseenkin samaa mieltä, eli osasi puhua jonkin verran. Myöhemmässä avokysymyksessä hän ilmoitti tavanneensa kieltä useissa eri paikoissa ja oli käynyt jopa kielikurssilla.

Väittämä *Uskon tunnistavani saamelaiskielen, jos kuulen sitä* jakaa vastauksia siten, että suurin osa (19) on jokseenkin samaa mieltä. Saamen kielten erottamista toisistaan tarkennettiin vielä seuraavissa väittämässä *Uskon tunnistavani pohjoissaamen / inarinsaamen / koltansaamen, jos kuulen sitä*. Kunkin näiden kolmen väittämän kanssa 25 vastaajaa ilmoittaa olevansa täysin eri mieltä, ja neljä vastaajaa jokseenkin eri mieltä, mitä voi pitää odotuksenmukaisena tuloksena. Vain yksi vastaaja on täysin samaa mieltä siitä, että hän uskoo tunnistavansa pohjoissaamen. Sama vastaaja on myös jokseenkin samaa mieltä siitä, että uskoo tunnistavansa inarinsaamen ja koltansaamen. Toinen vastaaja on jokseenkin samaa mieltä siitä, että tunnistaisi pohjoissaamen, muttei ole varma, tunnistaako hän inarinsaamen tai koltansaamen. Vastauksia havainnollistaa seuraava kuvio 6.

Kuvio 6: Vastaajien (N=34) vastaukset kysymyksiin *Uskon tunnistavani saamelaiskielen / pohjoissaamen / inarinsaamen / koltansaamen jos kuulen sitä*

Vastaajat saivat monivalintakysymyksen avulla kertoa, missä he ovat kohdanneet saamen kieltä. Seuraavassa kuviossa 7 on havainnollistettu vastausten jakauma lomakkeen kysymykseen *Missä olet kohdannut saamen kieltä?* Lähes kaikki (31) ovat tavanneet sitä televisio- tai lehtiutisissa. Toiseksi yleisin konteksti, jossa saamen kieltä ilmoitetaan tavatun, on sosiaalinen media (18), joten se vaikuttaa olevan potentiaalinen kanava kielen näkyvyyden edistämiseksi. Kolmanneksi yleisin vastaus on elokuvat ja tv-sarjat (10). Yksittäiset vastaajat tuovat esiin myös kirjat, lehdet ja musiikkikulttuurin. Kouluissa ja opinnoissa kieltä ei ole juurikaan tavattu. Yksi vastaaja tarkentaa vastaustaan *Muu*-kohdassa, että hän on nähnyt saamen kieltä koulussa jonkun esitelmässä, mutta kielestä ei ole koskaan koulussa varsinaisesti opetettu mitään.

Kuvio 7: Vastaajien (N=34) vastaukset kysymykseen *Missä olet kohdannut saamen kieltä?*

Monivalintakysymyksen jälkeen vastaajat saivat vielä vastata avokysymykseen *Tarkenna vielä vapaasti, missä olet kuullut tai nähnyt saamen kieltä.* Vastaajista 23 mainitsee uutiset, joista kuusi tarkentaa Ylen Oddasat-uutislähetysten (esimerkit 23 ja 24), joka esitetään pohjoissaameksi. Näistä kolme vastaajaa mainitsee katsoneensa ohjelmaa vain vahingossa (25). Ylen suomenkielisessä uutislähetyksessä, kuten myös yliopistokursseilla on puhuttu nimenomaan kielen asemasta (26).

- (23) Olen kuullut saamen kieltä saamelaisten itsensä puhumana uutisissa (Yle oddasat). (Nainen, 25–29, KIE)

- (24) Televisiossa olen joskus katsellut Oddasat-uitisia, koska on mukava kuulla eri kieliä. (Nainen, 25–29, KIE)
- (25) Jos televisio on jäänyt päälle ja satun näkemään saamenkieliset uutiset. (Muu sukupuoli, 18–24, KIE)
- (26) Lähinnä YLEn uutisissa saamen kielen asemasta, lisäksi saamen ja sen puhujien asemasta on ollut puhetta myös joillain yliopistokursseilla. (Nainen, 18–24, KIE)

Vastaajista kymmenen kuvaa tarkemmin näkemäänsä saamen kieltä sosiaalisessa mediassa (kuten esimerkissä 27), ja tärkeimmäksi kanavaksi nousee Instagram, joka mainitaan neljä kertaa. Sosiaalinen media liitetään kuitenkin vahvasti vaikuttamiseen ja kieliaktivismiin (esimerkit 28–29). Aktivismi ja elvytys mainittiin jo aiemmin vähemmistökieltä koskevissa vapaissa määritelmässä edellisessä luvussa 4.1.

- (27) Olen seurannut joitain saamelaisia sosiaalisessa mediassa, jossa olen myös nähnyt kieltä. (Nainen, 18–24, KIE)
- (28) Seuraan Instagramissa vaikuttajaa, joka käyttää saamen kieltä. (Nainen, 18–24, KIE)
- (29) Somessakin olen törmännyt saamelaisaktivisteihin. (Nainen, 25–29, KIE)

Kaksi vastaajaa havaitsee suoraan kielellisen aktivismin ja elvytyksen olleen juuri se tapa, miten kieli on näkynyt (esimerkit 30–31). Esimerkissä 31 mainitaan myös puhujien asut, jotka vastaaja liittyy jonkinlaiseen erottautumiseen muista.

- (30) Tuntuu, ettei saamen kieltä ole kohdannut kovinkaan paljoa -- Olen lähinnä kuullut saamelaisista, jotka aikovat elvyttää omia taitojaan, oman sukunsa kieltä ryhtymällä käyttämään sitä itse tai sitten kohtaamalla saamenkielisiä uutisia tai lehtijuttuja aiheeseen liittyen. Koen, että saamelaisten asemasta on puhuttu paljon uutisissa, mutta en ole varma olenko silloin kuullut tai nähnyt saamen kieltä, mahdollisesti. (Nainen, 18–24, KIE)
- (31) Kieli tuntuu vaikealta ja ennustamattomalta, enkä ole nähnyt sitä oikeastaan muussa kontekstissa kuin TV-uutisissa tai kielen suojeluun tai muuhun "hätäuutisointiin" liittyen. Yleensä haastateltavat ovat olleet perinneasut päällä, joka on aiheuttanut entistä enemmän viraannutusta. (Mies, 18–24, TS)

Viittauksia mediaan ja kulttuuriaktiiviteetteihin mainitaan yksittäisesti, eli mitään yhtenäistä kontekstia kielen kohtaamiselle ei kulttuuriin ja vapaa-aikaan liittyen ole (esimerkit 32–36).

- (32) Saamelaisia käsittelevässä kirjassa. (Nainen, 18–24, KIE)
- (33) Saamenkielisessä räppämusiikissa. (Nainen, 18–24, Uusimaa, KIE)
- (34) Joskus suomenkielisten uutislähetysten kulttuuriolosuhteissa, kun musiikintekijöitä on haastateltu. (Mies, 30–34, KIE)
- (35) Olen laulanut muutamia lauluja saameksi kuorossa. (Nainen, 18–24, KIE)
- (36) Frozen 2 saami-dubbaus. (Muu sukupuoli, 25–29, KIE)

Koulutuksen piirissä kieltä on nähty vaihtelevasti, mutta vähän. Tähän vaikuttaa muun muassa sijainti (esimerkki 37). Pääasiassa kouluopetus on ollut satunnaista (esimerkit 38–41), mutta yhdellä vastaajalla on yliopistossa ollut mahdollisuus tutustua asiaan vielä hieman tarkemmin (42).

- (37) Ainoastaan Lapissa ollessani enimmäkseen, mutta myös opiskellessani Oulun yliopistossa. Etelämpänä en koskaan. (Nainen, 25–29, TS)
- (38) Muutaman sanan nähnyt koulussa, mutta en sen enempää. (Nainen, 18–24, KIE)
- (39) Äidinkielen oppikirjoissa olen törmännyt lähinnä yksittäisiin pohjoissaamen sanoihin ja muuhun saamen kielisiin liittyvään tietoon. (Nainen, 25–29, KIE)
- (40) Lukio-opetuksessa käsiteltiin asiaa jonkin verran. Sieltä on jäänyt mieleen kolme eri saamen kieltä. (Nainen, 25–29, KIE)
- (41) Saamen ja sen puhujien asemasta on ollut puhetta myös joillain yliopistokursseilla. (Nainen, 18–24, KIE)
- (42) Kotus ja saamelaiskäräjät ovat tarjonneet tietoa kielestä. Yliopistossa olen tehnyt ryhmätyön saamen kielistä. (Nainen, 25–29, KIE)

Muutama vastaaja kertoo tutustuneensa kielisiin itse vapaa-ajallaan (esimerkit 43–46). Yksi toteaa, ettei ole koskaan vapaaehtoisesti eli luonnollisesti nähnyt kieltä missään (47).

- (43) Olen kuunnellut saamenkielistä musiikkia, nähnyt saamenkielisiä uutisia tv:stä ja katsonut yhden elokuvan, jossa puhutaan saamea. (Nainen, 18–24, KIE)
- (44) Metsästäjä-lehdessä, Muumit ja taikatalvi -elokuvassa, Instagramissa seuraamieni ihmisten käyttämänä, Tampereen työväenopiston kurssilla, Arktikum-museossa, saamelaisessa musiikissa. (Mies, 25–29, TS)
- (45) Olen katsonut muutamia dokumentteja, joissa puhutaan ainakin välillä saamea. Olen tutustunut saamen kieleen tietokirjojen avulla. (Nainen, 18–24, KIE)
- (46) Youtubessa, kun olen etsinyt tietoa miltä saamen kieli kuulostaa. (Nainen, 18–24, KIE)
- (47) En toisaalta ole koskaan myöskään perehtynyt asiaan, jolloin olisin voinut nähdä tai kuulla saamen kieltä "vapaaehtoisesti". (Nainen, 18–24, KIE)

Avokysymyksistä tulee myös ilmi, että yhdellä vastaajalla on perhepiirissä kielen osaaja, ja toisella lapsuuden ystäväperheessä. Vain yksi mainitsee tavanneensa kieltä työpaikallaan virastossa, jossa on ohjeistusta saamen eri kielillä. Analyysin perusteella voi siis päätellä, että saamen kieli on tullut vastaajille tutuksi lähinnä uutisoinnin ja sosiaalisen median avulla, mutta näkökulmana on yleensä ollut kielen tai sen puhujien asema, kielen elvytys tai kieliaktiivisuuden toteuttaminen. Kieltä on nähty kuitenkin myös kulttuurituotteissa kuten musiikissa, elokuvissa ja kirjallisuudessa. Koulussa ja yliopisto-opinnoissa kieltä ei juurikaan ole tavattu, paitsi satunnaisesti.

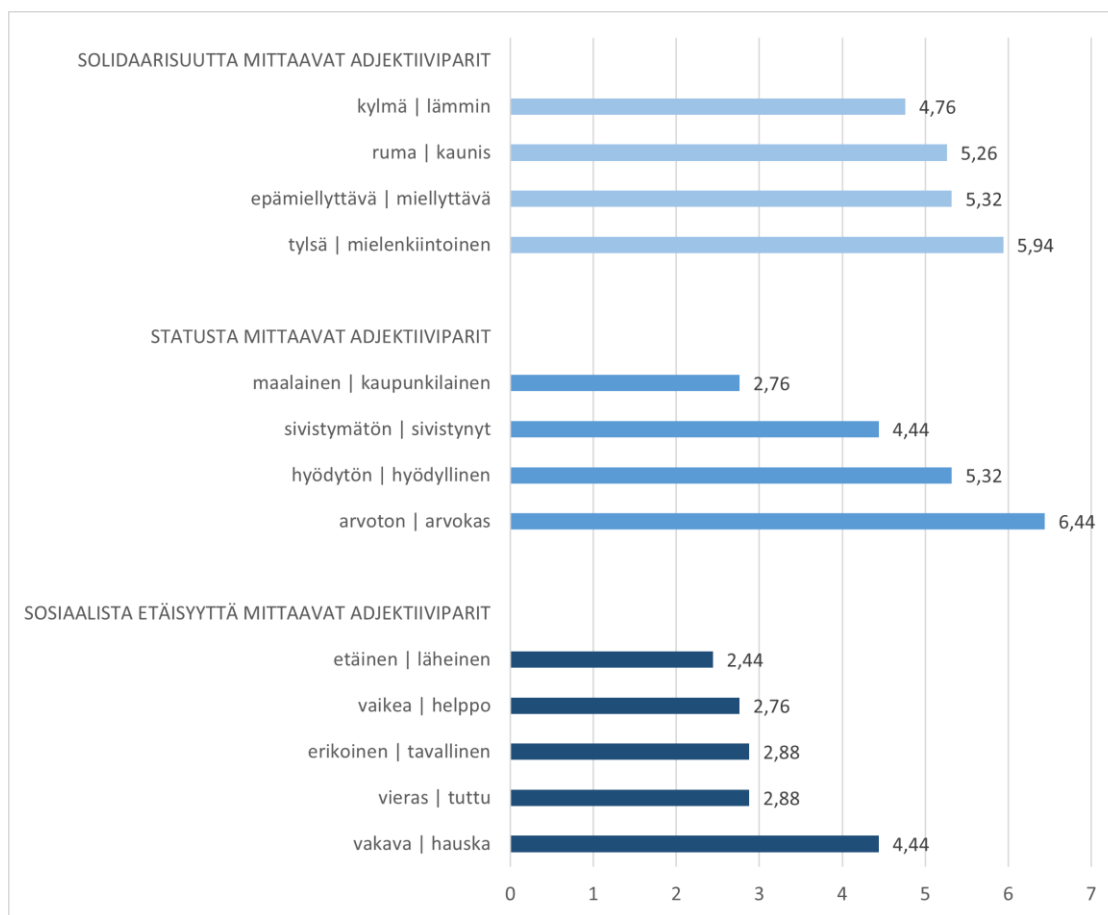
4.3 Mielikuvia ja kokemuksia saamelaiskielistä

Kyselylomakkeen neljännessä osassa käytettiin kahta erilaista metodia mielikuvien selvittämisessä saamen kieltä kohtaan. Luvussa 4.3.1 käsittelem Osgoodin asennemittarin tuloksia adjektiiviparien keskiarvoissa ja luvussa 4.3.2 analysoin laadullisesti avoimia vastauksia kysymykseen *Kuvaile vapaasti, miltä saamelaiskielet sinusta kuulostavat. Jos sinulla ei ole kokemusta asiasta, vastaa mielikuvasi perusteella.*

4.3.1 Vastaajajoukon suhde saamen kieleen Osgoodin skaaloilla mitattuna

Käytin Osgoodin semanttista differentiaalia mittaamaan vastaajien asenteita ja mielikuvia saamen kieltä kohtaan. *Kieli* on tässä tapauksessa yksikössä, koska oletin, etteivät vastaajat kovin hyvin erota saamelaiskieltä toisistaan. Vastaajia pyydettiin reagoimaan adjektiivipareihin eli merkitsemään niiden väliltä kokemustaan parhaiten kuvaavan kohdan. Tehtävänantoon valittiin kaikkiaan 13 adjektiiviparia, joista *lämmän – kylmä, kaunis – ruma, miellyttävä – epämiellyttävä, mielenkiintoinen – tylsä* mittaavat saamen kieltä kohtaan koettua solidaarisuutta. Adjektiiviparit *kaupunkilainen – maalainen, sivistynyt – sivistymätön, hyödyllinen – hyödytön, arvokas – arvoton* mittaavat statusta, ja loput viisi adjektiiviparia *läheinen – etäinen, helppo – vaikea, tavallinen – erikoinen, tuttu – vieras, hauska – vakava* sosiaalista etäisyyttä.

Sijoitin adjektiivit sattumanvaraisesti siten, etteivät kaikki asteikon positiivisiksi ja negatiivisiksi määritellyt adjektiivit olleet samoilla puolilla. Näin vastaajat saivat punnita jokaisen adjektiiviparin itsekseen erikseen. Vastakohtaisista adjektiiveista negatiivisempi ääripää kantaa arvoa 1 ja positiivisempi arvoa 7, mutta tätä vastaajat eivät nähneet valintaa asteikolta tehdessään. Adjektiiviparit esitettiin ääripäiden näkökulmasta vaihtelevassa järjestyksessä (ks. Liite: kysymys *Mikä on kokemuksesi tai mielikuvasi saamen kielestä?*). Vastausten perusteella jokaiselle adjektiiviparille laskettiin keskiarvo. Toisin sanoen, mitä korkeampi keskiarvoluku, sitä lähempänä positiivisinta ääripäätä vastaukset keskimäärin ovat. Kaikissa adjektiivipareissa ei kuitenkaan ole selkeää jakoa positiiviseen ja negatiiviseen, kuten *erikoinen – tavallinen, maalainen – kaupunkilainen, vakava – hauska*. Seuraava kuvio 8 havainnollistaa Osgoodin asennemittarin tuloksia.

Kuvio 8: Vastaajien (N=34) vastausten keskiarvo solidaarisuutta, statusta ja sosiaalista etäisyyttä mittaavissa adjektiivipareissa kysymyksessä *Mikä on kokemuksesi tai mielikuvasi saamen kielestä?*

Vastausten perusteella korkeimmat keskiarvot ovat solidaarisuutta ja statusta mittaavissa adjektiivipareissa. Näiden tulosten mukaan saamen kieli koetaan ennen kaikkea *arvokkaaksi* (6,44), *mielenkiintoiseksi* (5,94), *hyödylliseksi* (5,32), *miellyttäväksi* (5,32) ja *kauniiksi* (5,26). On huomioitava se, ettei voida tietää, ovatko vastaajat arvioineet *hyödyllisyyttä* (5,32) henkilökohtaisesta vai yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Matalimmat keskiarvot ovat sosiaalista etäisyyttä mittaavissa adjektiivipareissa, joten kieli näyttäytyy vastaajille jokseenkin *etäisenä* (2,44), *vaikeana* (2,76), *vieraana* (2,88) ja *erikoisena* (2,88), ja statuskategorian mukaan myös hyvin *maalaisena* (2,76). Lähelle neutraalia keskikohtaa asettuvan arvon saavat asteikot *sivistymätön – sivistynyt* (4,44), *vakava – hauska* (4,44) ja *kylmä – lämmin* (4,76).

Saamea pidetään huomattavasti enemmän maalaisena kuin kaupunkilaisena, mutta kuitenkin neutraalin sivistyneenä. Kaikkein matalin keskiarvo 2,44 ilmaisee, että kieltä pidetään hyvin etäisenä, mikä oletettavasti on kytköksissä myös mielikuvaan kielen vaikeudesta, vieraudesta ja erikoisuudesta. Kaikkein korkein arvo 6,44 liitetään *arvokkuuteen*, ja kaiken kaikkiaan 25 vastaajaa

merkitsee sille kaikkein korkeimman arvon 7. Asenteet ovat siis hyvin positiivisia, mutta on otettava huomioon, että vastaajajoukko on mahdollisesti vinoutunut saameen tai vähemmistökieliin yleensä erityisen positiivisesti suhtautuviin, eli kyseessä saattaa olla miellyttävyyssvinouma.

4.3.2 Saamet avoimissa kuvauksissa

Osgoodin asteikon keskiarvotuloksia selventääkseen, tarkentaakseen ja perustellakseen vastaajia pyydettiin vastaamaan kysymykseen *Kuvaile vapaasti, miltä saamelaiskielet sinusta kuulostavat. Jos sinulla ei ole kokemusta asiasta, vastaa mielikuvasi perusteella.* Vastaukset asettuivat neljään erilaiseen luokkaan: saamelaiskielten vertaaminen suomeen, vertaaminen muihin kieliin, kielten ominaisuuksien kommentoiminen ja tietoinen neutraali suhtautuminen.

Tämän ohjeistuksen perusteella 16 vastauksessa saamelaiskieliä verrataan suoraan suomen kieleen tai mainitaan, että niissä on jotain tuttua (esimerkit 48–51).

- (48) Kielet tunnistaa suomen sukukieliiksi, koska jotkut harvat sanat kuulostaa tutuilta. (Nainen, 25–29, KIE)
- (49) Ainakin uutisia kuunnellessa niillä on suomea muistuttava rytmi ja intonaatio, mutta sanat ovat täysin vieraita. (Muu sukupuoli, 18–24, KIE)
- (50) Hieman tutulta, mutta mitään ei ymmärrä. (Nainen, 25–29, KIE)
- (51) Vähän kuin suomen jokin murre, jota ei kuitenkaan ymmärrä. Tavallaan sekoitus pohjoismaisia kieliä, mutta toisaalta aivan oma juttunsa. (Nainen, 18–24, KIE)

Saamea verrataan myös muihin kieliin. Vertauksia on ranskaan, pohjoismaisiin kieliin, venäjään, iiriin ja viroon. Yksi vastaaja miettii, olisiko sillä yhteneväisyyksiä muihin alkuperäiskansojen kieliin. (Esimerkit 52–57.) Vastaajien mielikuvat siitä, että saame muistuttaisi muita vieraita kieliä, eivät siis ole yhteneväiset, vaan kaikilla on oma kokemuksensa.

- (52) Varsin erilaiselta kuin muut vieraat kielet. Siinä on jotain tuttua, muttei niin että sitä ymmärtäisi suomen kielen pohjalta. (Nainen, 25–29, TS)
- (53) Mahdollisesti hieman ranskan kuuloinen? (Mies, 18–24, TS)
- (54) Vähän norjan, ruotsin, viron ja venäjän yhdistelmältä. (Nainen, 18–24, KIE)
- (55) Jostain syystä saame muistuttaa iiriä (Irlannin kieltä) johon olen perehtynyt vaihtoon liittyen. (Mies, 18–24, TS)
- (56) Kenties samankaltaiselta kuin muut alkuperäiskansojen kielet? Fonetikka saattaisi jakaa piirteitä suomen, ruotsin, norjan ja venäjän kanssa. (Nainen, 18–24, KIE)
- (57) Melko erilaisilta kuin suomi, samankaltaisuutta ehkä venäjän kanssa. (Mies, 18–24, KIE)

Vastaajat kommentoivat myös foneettisia piirteitä, kuten tempoa, jota luonnehditaan sointuvaksi, töksähteleväksi, jokeltamiseksi ja laulavaksi (esimerkit 58–61). Myös h-äänteen erottuvuus mainitaan kaksi kertaa (62 ja 63). Puhutaan myös kauneudesta, monimutkaisuudesta ja hauskuudesta (64–66).

- (58) Sointuvilta. Vähän tutulta, mutta ei kuitenkaan. (Nainen, 25–29, KIE)
- (59) Töksähtelevältä. Kauniilta. (Nainen, 18–24, KIE)
- (60) Jokeltamiselta. (Nainen, 18–24, KIE)
- (61) En osaa oikein sanoa, mieleen tulee hieman laulava puhetyyli joikaamisen takia. (Nainen, 18–24, KIE)
- (62) H-voittoisilta. (Nainen, 18–24, KIE)
- (63) Runsas h-äänteiden esiintyvyys tuo saameen hupaisasti hönkivän ulottuvuuden, hieman pohjalaaseen tapaan. (Mies, 30–34, KIE)
- (64) Kauniilta, itse pidän kielistä yleisesti, ja saamelaiskielet kuulostavat kauniilta. Niissä on omia mielenkiintoisia piirteitään. (Mies, 25–29, TS)
- (65) Monimutkainen kieli. (Nainen, 18–24, Satakunta, KIE)
- (66) Oddasatia kuunnellessani olen ajatellut, että kuulostaapa tuo kieli hauskalta ja vähän hassulta. Aina välillä olen havahtunut siihen, että hetkinen, kuuntelenko suomea vai saamea. (Nainen, 18–24, KIE)

Jotkut vastaukset ovat hyvin neutraaleja vertaamatta tai kuvaamatta saamelaiskieliä erityisemmin mihinkään konkreettiseen (esimerkit 67–69). Kahdessa vastauksessa myös tiedostetaan mielipiteiden ja vertaamisen riskit pitää yllä stereotypioita, sillä kieltä pidetään vain kielenä muiden kielten joukossa (70 ja 71).

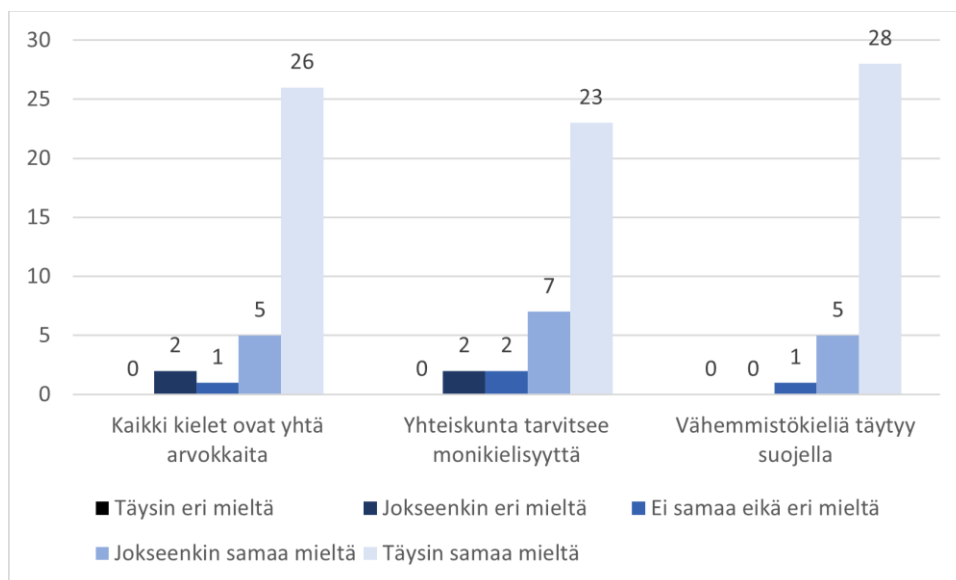
- (67) Jotkut ovat tutunomaisia, toiset hyvin erikoisennäköisiä / -kuuloisia. (Mies, 40+, KIE)
- (68) Aika helposti tunnistettavia kieliä. (Mies, 25–29, TS)
- (69) Minusta on kiva kuunnella saamelaiskieliä ja yrittää bongata yhtymäkohtia suomen kieleen. Samoin kuin teen esim. viron kieltä kuunnellessa. (Nainen, 25–29, KIE)
- (70) Ne kuulostavat ihan vain saamelaiskieliltä. Mielestäni saamen kieliä on kiva kuunnella ja ne ovat kauniita. (Nainen, 18–24, KIE)
- (71) Kysymys tuntuu haastavalta, sillä kielenopiskelijana tuntuu väärältä myöskään toistaa stereotypioita. Ei sinänsä tule mitään tietynlaisia miellelyhtymiä saamelaiskielistä. (Nainen, 18–24, KIE)

Vastaukset varioivat paljon ja osoittavat, että jokaisella vastaajalla on omanlaisensa kokemus saamen kielestä. Koska vastaajat eivät kuitenkaan ole kohdanneet kieltä paljoa, mielikuvat perustuvat lähinnä niihin pieniin hetkiin, kun kieltä on nähty tai kuultu.

4.4 Vähemmistökielten tulevaisuus

Kyselylomakkeen viimeisessä osassa selvitettiin vastaajien mielikuvia liittyen vähemmistökielten merkitykseen ja tulevaisuuskuviin. Vastaajille esitettiin joukko väittämiä, joihin saatujen reaktioiden kautta voidaan tehdä tulkintoja siitä, millaiseksi kyseinen vastaajajoukko mieltää vähemmistökielten tulevaisuusnäkyviä. Tulevaisuuskuvien selvittämisessä sovellettiin viisiportaista Likert-asteikkoa, jonka vaihtoehdot olivat *täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin eri mieltä ja täysin eri mieltä*.

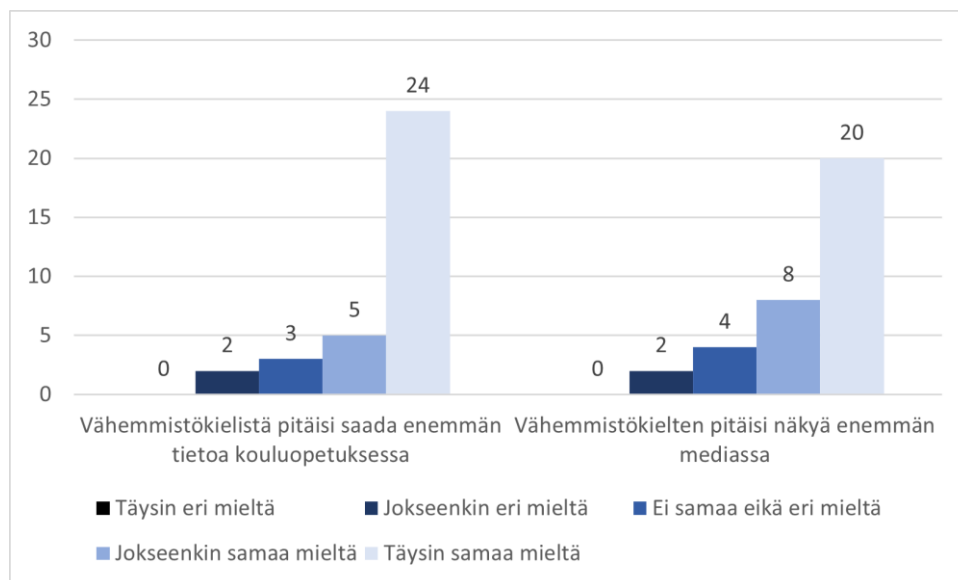
Kolme ensimmäistä väittämää (ks. kuviota 9) liittyivät kielten merkitykseen ja arvoon yhteiskunnassa. Suurin osa vastaajista on täysin samaa mieltä väittämien *Kaikki kielet ovat yhtä arvokkaita*, *Yhteiskunta tarvitsee monikielisyyttä* ja *Vähemmistökieliä täytyy suojella* kanssa. Kukaan ei ole näiden väittämien kanssa täysin eri mieltä. Kaksi vastaajaa on jokseenkin eri mieltä siitä, että kaikki kielet ovat yhtä arvokkaita ja yhteiskunta tarvitsee monikielisyyttä, mutta kuitenkin yhtä mieltä siitä, että vähemmistökieliä tulee suojella. Vastaajilla on siis varsin yksimielinen myönteinen asenne monikielisyyttä ja vähemmistökielten suojelun tarvetta kohtaan.

Kuvio 9: Vastaajien (N=34) vastaukset väittämiin *Kaikki kielet ovat yhtä arvokkaita*; *Yhteiskunta tarvitsee monikielisyyttä* ja *Vähemmistökieliä täytyy suojella*

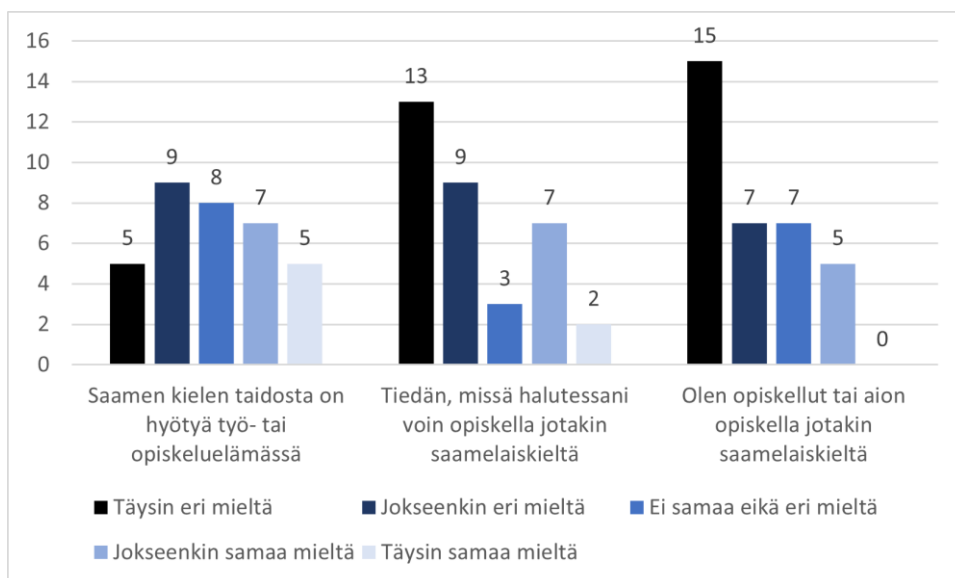
Aiemmin luvuissa 4.1.2 ja 4.2 käsitellyissä tuloksissa on jo ilmennyt, että vastaajajoukon mukaan vähemmistökielet eivät ole olleet esillä kouluopetuksessa juuri lainkaan. Vastaukset väittämiin *Vähemmistökielistä pitäisi saada enemmän tietoa kouluopetuksessa* ja

Vähemmistökielten pitäisi näkyä enemmän mediassa ovat linjassa näiden tulosten kanssa (ks. kuvio 10). Suurin osa vastaajista on näidenkin väittämien kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä, eikä kukaan ole täysin eri mieltä.

Kuvio 10: Vastaajien (N=34) vastaukset väittämiin *Vähemmistökielistä pitäisi saada enemmän tietoa kouluopetuksessa* ja *Vähemmistökielten pitäisi näkyä enemmän mediassa*

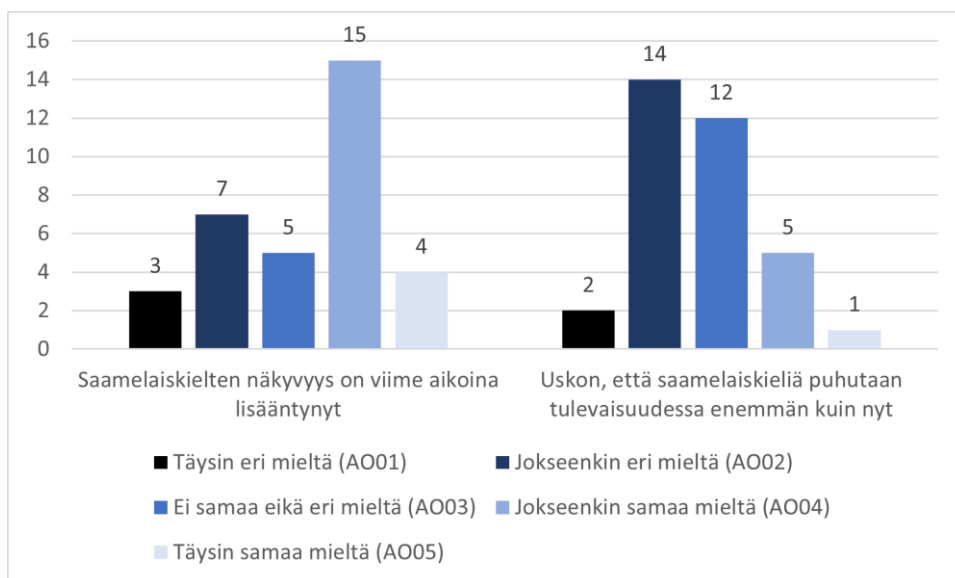
Väittämä *Saamen kielen taidosta on hyötyä työ- tai opiskeluelämässä* jakaa vastauksia tasaisemmin (ks. seuraava kuvio 11). Kahdeksan vastaajaa ei ilmaise kantaansa selkeästi, kun 14 vastaajaa on täysin tai jokseenkin eri mieltä ja 12 vastaajaa on täysin tai jokseenkin samaa mieltä. Vastausten jakautumiseen on syynä varmasti vastaajien erilaiset tulkinnat kysymyksestä: onko saamen kielestä hyötyä vastaajalle vai yleisesti yhteiskunnalle. Yksi vastaaja kommentoikin asiaa lomakkeen lopussa vaihtoehtoisessa avokysymyksessä: *en koe, että saamelaiskielten osaamisesta olisi minulle henkilökohtaisesti hyötyä töissä tai opiskeluissa, mutta varmasti jollekulle muulle siitä voi olla hyötyä.*

Kuvio 11: Vastaajien (N=34) vastaukset väittämiin *Saamen kielen taidosta on hyötyä työ- tai opiskeluelämässä*; *Tiedän, missä halutessani voin opiskella jotakin saamelaiskieltä* ja *Olen opiskellut tai aion opiskella jotakin saamelaiskieltä*

Kuviossa 11 kuvataan myös kahta muuta väittämää saamelaiskielten opiskelusta. 13 vastaajaa on täysin eri mieltä väittämän *Tiedän, missä halutessani voin opiskella jotakin saamelaiskieltä* kanssa, ja vain kaksi on täysin samaa mieltä. Loput asettuvat näiden ääripäiden välille. Suurin osa ei kuitenkaan aio opiskella tai ole opiskellut niistä mitään, eli väittämän *Olen opiskellut tai aion opiskella jotakin saamelaiskieltä* yleisin vastaus (15) on *täysin eri mieltä*. Vain viisi on jokseenkin samaa mieltä. Nämä vastaukset merkitsevät siis sitä, että vaikka vähemmistökieliä toivotaan näkevän enemmän koulussa ja mediassa, kiinnostusta niiden opiskeluun ei juuri ole, koska niitä ei välttämättä nähdä hyödyllisinä.

Kaksi viimeistä väittämää koskivat saamelaiskielten näkyvyyttä, ja tulosten koonti on havainnollistettuna kuviossa 12. Väittämän *Saamelaiskielten näkyvyys on viime aikoina lisääntynyt* kanssa on iso osa samanmielinen: 15 vastaajaa on väittämän kanssa jokseenkin ja 4 täysin samaa mieltä. Tästä huolimatta suurin osa ei kuitenkaan usko, että kieliä puhuttaisi tulevaisuudessa enempää kuin nyt. Väittämän *Uskon, että saamelaiskieliä puhutaan tulevaisuudessa enemmän kuin nyt* jakaa vastaajat siten, että tasan puolet eli 16 on jokseenkin tai täysin eri mieltä, kun vain yksi vastaaja on täysin samaa mieltä. Kokonaista 12 vastaajaa ei ilmaise selkeää kantaa, eli he saattavat olla epävarmoja asian suhteen.

Kuvio 12: Vastaajien (N=34) vastaukset väittämiin *Saamelaiskielten näkyvyys on viime aikoina lisääntynyt* ja *Uskon, että saamelaiskieliä puhutaan tulevaisuudessa enemmän kuin nyt*

Lopuksi vastaajat saivat kommentoida mitä tahansa mieleen tulevaa seikkaa avokysymyksessä *Mitä muuta haluaisit todeta saamelaiskielistä tai muista Suomessa puhutuista vähemmistökielistä?* Yhteensä kuusi vastaajaa hyödynsi tämän mahdollisuuden. Avovastauksissa pohdittiin mahdollisuuksia vähemmistökielten parempaan näkyvyyteen ja niiden arvoa sekä myönteisestä että kyseenalaistavasta näkökulmasta. Yleisradion roolia pidetään merkittävänä kanavana kielten näkymiseen (esimerkki 72), kuten myös kouluopetusta (73 ja 74). Yksi vastaaja on myös optimistinen sen suhteen, että saamelaiskielet ja karjalan kieli olisivat olleet viime vuosina enemmän esillä kuin aiemmin (74).

- (72) Ylellä olisi merkittävä mahdollisuus tuoda vähemmistökieliä enemmän esille ja parantaa niiden asemaa tuottamalla sisältöä vähemmistökielillä. Edes tekstityksiä tai dubbauksia. (Mies, 25–29, TS)
- (73) Niitä pitäisi ehdottomasti vaalia, ja niistä pitäisi saada enemmän tietoa ihan jo peruskoulusta lähtien. (Nainen, 18–24, KIE)
- (74) Mielestäni saamelaiskielet ja esimerkiksi karjalan kieli ovat olleet mediassa enemmän esillä viime aikoina verrattuna esimerkiksi 2010-luvun alkuun. Pidän tätä hyvänä asiana. Vähemmistökielten aseman tulisi olla enemmän esillä kouluopetuksessa. (Nainen, 25–29, KIE)

Kielten arvoa korostetaan lisäksi kommentoimalla tutkimusten tärkeyttä (esimerkki 75). Arvoa mietittiin myös siltä kannalta, ovatko kaikki kielet kuitenkin samanarvoisia keskenään, eli onko yleensä järkevää väkisin elvyttää niitä, jos elinkaari on tullut päätökseen ja yhteiskunnallista käyttöarvoa ei ole (76 ja 77). Toisaalta vastaajat eivät ole halukkaita tietoisesti hävittämään pienempiä kieliä, jos niillä on käyttäjiä valtakielen joukossa, tai jos kielet luontaisesti kehittyisivät

vahvemiksi. Yksi vastaaja toteaa, ettei hänellä ehkä ole tarpeeksi tietoa asiasta, ja että hän haluaisi mahdollisesti arvostaa vähemmistökieliä enemmän. (76).

- (75) Haluaisin yleisesti ottaen sanoa, että kielet ovat rikkaus - on hienoa, että tämänkaltaisia tutkimuksia tehdään. (Nainen, 18–24, KIE)
- (76) En usko että kaikki kielet ovat samanarvoisia (as in kaikkia kieliä olisi yhtä hyödyllistä opetella), mutta en myöskään usko että epäkäytännölliset vähemmistökielet kannattaisi hävittää. Toisaalta tuntuu hassulta väkisin teko hengittää kuolemassa olevaa kieltä (saame tuntuu hiukan sellaiselta). En välttämättä osaa arvostaa vähemmistökieliä siinä määrin mitä haluaisin enkä osaa osallistua niitä koskevaan keskusteluun itsevarmasti. (Mies, 18–24, TS)
- (77) Näen kielten käyttöarvon kokonaiskuvassa tärkeämpänä kuin niiden tunne- tai kulttuuriperintöarvon. En pidä kielimäärän putoamista niin kovin suurena ongelmana, koska häviävät kielet ovat tavallisesti enää vain kuriositeetteja arjessa, joilla ei ns. tee mitään, saati sitten niiden käyttö kommunikoinnin välineenä. Ehkä vähemmistökielten, joihin maailman mittakaavassa kuuluu mielestäni myös suomi, pitäisi antaa kulkea elinkaarensa rauhassa. Toisaalta jos vähemmistökielten edustajat pystyvät toimimaan sekä omassa kieliyhteisössään että valtakielen kanssa, sallittakoon em. kielten elellä rauhassa, jopa uudeksi valtakieleksi nousemiseen asti. (Mies, 30–34, KIE)

5 YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄT

Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää Tampereen yliopiston opiskelijoiden kielikäsitteitä ja asenteita Suomessa puhuttavia vähemmistökieliä ja erityisesti saamelaiskieliä kohtaan. Tämän myötä aikomukseni on ollut myös pyrkiä hahmottamaan kielikäsitteiden näkökulmasta sitä, onko viime vuosina tehty saamelaiskielten elvytystyö muuttanut kielten asemaa näkyvämmäksi. Tutkimuskysymykseni olivat: Miten tutkimukseen osallistunut tamperelaisopiskelijoiden joukko lähestyy vähemmistökieliä, ja missä he ovat kohdanneet niitä? Kuinka hyvin vastaajat tuntevat saamelaiskieliä, ja millaisia asenteita heillä on niitä kohtaan? Millaisia ovat vastaajien mielikuvat vähemmistökielten tulevaisuudesta ja merkityksestä?

Ensimmäinen tutkimuskysymys kartoitti vähemmistökielten tunnettavuutta. Analyysini osoittaa, että kaikki vastaajat tuntevat hyvin vähemmistökielen virallisen määritelmän. He liittävät vähemmistökielen jonkin pienen kansanosan kieleksi, mutta myös alisteiseen asemaan ja uhanalaisuuteen. Sana *vähemmistö* näytti myös assosioituvan nimenomaan kielten huonoon asemaan. Kielellisten vähemmistöjen nimeäminen ja määrittelemine onkin täysin kieli-ideologinen prosessi, ja eri kielten nimeäminen on aina jollakin tapaa hierarkkisoivaa. Siksi *vähemmistö ja enemmistö* -termit liittyvät kielipolitiikan kriittiseen tulkintaan, kun tutkitaan esimerkiksi vallanjakoa eri kieliryhmien välillä. (Laihonen & Halonen 2019: 61–62.) Osa vastaajista ilmaisi suoraan mielipiteensä siitä, ettei vähemmistökieliä arvosteta tarpeeksi, ja erilaiset kielet ovat rikkaus ja osa puhujien identiteettiä. Aineistosta hahmottui myös näkökulma siitä, kuinka vähemmistökieli näyttäytyy rasitteena yhteiskunnalle, jos puhujat haluavat sen varjolla korostaa identiteettiään, vaikka osaisivat valtakieltä.

Vastaajien mukaan vähemmistökielet näyttäytyvät lähinnä kieliaktivistien toiminnan kautta ja siitä uutisointina. Parhaiten saamen näkyvyyden mahdollistajana ovat olleet Ylen Ođđasat-utiset ja erilaiset sosiaalisen median kanavat, kun taas kouluopetuksessa kieliä ei ole tavattu kuin satunnaisesti. Vapaa-ajalla kielen näkyvyys on myös ollut hyvin yksilökohtaista. Suomenruotsi ja viittomakieli puolestaan ovat vastaajille tuttuja, mutta romanikieli ja karjala ovat hyvin tuntemattomia. Hirvosen (2021: 47) karjalan kieltä käsittelevässä pro gradussa tulokset olivat sosiaalisen median ja kouluopetuksen suhteen melko samankaltaiset kuin omassa tutkimuksessani: karjalaa oli nähty sosiaalisessa mediassa, mutta kaksi kolmasosaa vastaajista oli sitä mieltä, että kouluissa pitäisi saada enemmän tietoa Suomessa puhuttavista vähemmistökielistä.

Toinen tutkimuskysymys kohdentui asennetasoon. Suurin osa vastaajista uskoo tunnistavansa saamelaiskielen sitä nähdessään tai kuullessaan, mutta pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea ei osata erottaa toisistaan. Yleisesti vastaajilla on hyvin positiivinen asenne saamen kieltä kohtaan, sillä sitä pidetään asennemittareiden perusteella melko arvokkaana, mielenkiintoisena ja kauniina, mutta samalla myös melko vieraana, vaikeana ja etäisenä. Huomionarvoista on myös se, että kieltä pidetään huomattavasti enemmän maalaisena kuin kaupunkilaisena, mutta kuitenkin neutraalin sivistyneenä, eli maaseutu ei näyttäyty sivistymättömänä alueena näissä vastauksissa. Tämä merkitsee ehkä sitä, että kieltä ei oleteta kuulevan kaupungeissa. Samat asenteet toistuvat vastaajien vapaissa vastauksissa, mutta muuten kuvailut ovat hyvin yksilöllisiä. Saamea verrataan suomeen ja muihin kieliin sekä kommentoidaan joitakin foneettisia piirteitä. Kaksi kieltenopiskelijaa myös tiedostaa stereotyyppien vaarat, eivätkä siksi osaa kuvailla kieltä juurikaan. Hirvosen (2021) pro gradussa vähemmistökieliä arvioitiin samaan tapaan, ja karjalaa pidettiin arvostettavana mutta vieraana kielenä. Lisäksi vähemmistökielistä karjala ja saame näyttäytyvät hänen tuloksissaan erittäin vanhanaikaisina, ja arvostetuimpia olivat saame ja viittomakieli. (Hirvonen 2021: 35, 47.)

Kolmas tutkimuskysymys tarjosi myös asennetason tietoa selvittämällä vastaajien käsitystä vähemmistökielten tulevaisuudesta. Lähes kaikki vastaajat ovat sitä mieltä, että vähemmistökieliä täytyy suojella, koska kaikki kielet ovat yhtä arvokkaita yhteiskunnassa. Samoin valtaosa on sitä mieltä, että vähemmistökielten täytyisi näkyä paremmin kouluopetuksessa ja mediassa. Noin puolet vastaajista uskovat, että saamelaiskielten näkyvyys on viime aikoina lisääntynyt, mutta yleinen kanta niiden tulevaisuudesta on hyvin epävarma. Jos arvioi sitä, onko saamen kielten elvytys lisännyt kielten näkyvyyttä, vastaus on periaatteessa myönteinen, koska *elvyttäminen* mainitaan joissakin vapaissa vastauksissa. Vapaissa kommentteissa puhutaan myös siitä, kuinka tärkeää kielten tutkimus ja suojelu on, ja kuinka valtiolla on tässä suuri osuus. Palataan myös siihen pohdintaan, onko järkevää elvyttää kieltä väkisin vai onko kielellä luontainen elinkaari.

Yhteenvetona voi todeta, että vähemmistökielet koetaan pääasiassa rikkautena, mutta erityisesti ne liitetään aktivismiin ja heikkoon asemaan, mikä osaltaan aiheuttaa vieraannutusta tavallisesta arkiympäristöstä tavallisina kielinä. Tämä näkökulma on vahvasti läsnä myös vähemmistökieltä ja kielipolitiikkaa koskevassa tietokirjallisuudessa. Ihanteena tulevaisuudessa kielet näyttäytyisivät tasapainoisesti kouluopetuksessa, mediassa ja muussa ympäristössä. Erityisen potentiaalisena kanavana kielen näkyvyyden edistämiseksi näyttää toimivan sosiaalinen media. Ongelmana eivät siis ole ainakaan tässä tutkimuksessa ihmisten asenteet, vaan kuten vastaajat tiedostavat, valtiolla on suuri osuus kielten näkyvyyden edistämisessä. Tämä näkyi myös

kansainvälisessä ELDIA-hankkeessa (Laakso ym. 2016), jossa todettiin valtion viranomaisten tuntevan huonosti yhteiskunnan vähemmistökielten aseman ja assimilaatiopolitiikan vaikutukset, ja kuinka valtion instituutioiden täytyisi paremmin rakentaa hankkeensa yhteistyössä vähemmistökieltä puhuvan väestön kanssa.

Ennen analyysia otaksuin, että kieltenopiskelijat osoittaisivat erityistä valveutuneisuutta kielten asemaa kohtaan, mutta tämä käsitys osoittautui vääräksi siinä mielessä, että kyselyyn vastanneiden opiskelijoiden vastaukset eivät jakautuneet tieteenaloittain. Verrokkiryhmät olivat kuitenkin erittäin epätasaiset, sillä kielten opiskelijoita oli 27 ja insinöörialojen opiskelijoita 7. Näin ollen vahvoja päätelmiä opiskelualan vaikutuksesta vähemmistökieliin orientoitumisesta ei voida tehdä. Jotakin on kenties pääteltävissä kuitenkin tutkinto-ohjelmakohtaista eroista kiinnostuksessa tämän kaltaiseen tutkimukseen vastaamisessa. Kaikkiaan on otettava huomioon positiivisuusvinouma: todennäköisesti tutkimukseen vastasivat ne opiskelijat, jotka olivat erityisen kiinnostuneita kielistä ja nimenomaan vähemmistökielistä. Se suuri opiskelijoiden enemmistö, joka jätti vastaamatta, ei todennäköisesti kokenut aihetta tutuksi tai tärkeäksi. Miellyttävyyssvinouma puolestaan saattaa kallistua siihen suuntaan, että tutkittavat ovat voineet haluta vastata tutkijaa miellyttävällä tavalla. Tämä asennetutkimusten tuloksiin yleisesti vaikuttava seikka on hyvä pitää mielessä.

Eri vähemmistökieliä koskevia tuloksia voi kuitenkin pitää valaisevina, sillä vertailusta ilmenee, miten saamen tilanne vertautuu muihin vähemmistökieliin tämän vastaajajoukon näkemyksen ja kokemuksen mukaan. Vastaukset jakautuivat kahtia sen osalta, olivatko vastaajat nähneet saamen kieltä käytettävän Suomessa. Tämän osalta saame vertautuu karjalan kieleen, jota oli kuitenkin kuultu tai nähty hieman vähemmän. Kaikkein vähiten tunnettu oli romanikieli. Suomenruotsi ja viittomakieli puolestaan olivat hyvin tunnettuja. Yksittäisissä vastauksissa tuotiin myös ilmi, että erityisesti saamen kieli ja karjala edustivat Suomen vähemmistökieliä, kun taas ruotsia ei pidetty varsinaisesti vähemmistökielenä.

Pääpiirteittäin tutkimukseni tuotti samankaltaisia tuloksia kuin aiemmat vähemmistökieliä koskevat asennetutkimukset: vähemmistökielet ovat tuntemattomia valtaväestölle, mutta ne toivotaan nostettavan tasavertaisemmaksi osaksi yhteiskunnan kielimaisemaa valtion toimesta, ja tätä pystyy tukemaan sosiaalinen media. Tulevaisuudessa saamelaiskielten ja muiden vähemmistökielten tutkimusta voi laajentaa esimerkiksi siten, että kyselyitä kielten näkyvyydestä ja arvostuksesta suunnataan yhä useammalle monimuotoiselle vastaajajoukolle.

LÄHTEET

AGHEYSI, REBECCA – FISHMAN, JOSHUA A. 1970: Language attitude studies: A brief survey of methodological approaches. *Anthropological Linguistics* 12/5, s. 137-159.

AIKIO, ANTE 2009: *Saami loanwords in Finnish and Karelian*. Oulu: Oulu University.

ANHAVA, JAAKKO 1998: *Maailman kielet ja kielikunnat*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

ALANEN, RIIKKA 2011: Kysely tutkijan työkaluna. Teoksessa: Kalaja, Paula & Alanen, Riikka & Dufva, Hannele (toim.), *Kieltä tutkimassa. Tutkielman laatijan opas*. Jyväskylän yliopisto.

ECRI REPORT ON FINLAND 2019: Fifth Monitoring Cycle.

<https://RM.COE.INT/FIFTH-REPORT-ON-FINLAND/1680972FA7>.

GARRETT, PETER 2010: *Attitudes to language*. New York: Cambridge University Press.

HANSEN, LARS-IVAR 2011: Näkökulmia saamelaisten historiankirjoitukseen. Teoksessa: Pulkkinen, Risto & Halinen, Petri & Seurujärvi-Kari, Irja (toim.), *Saamentutkimus tänään*, s. 177–207. Tietolipas 234. Helsinki: SKS.

HEIKKILÄ, MIKKO 2014: *Bidrag till Fennoskandiens språkliga förhistoria i tid och rum*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.

HIRVONEN, LAURA 2021: Karjalan kieli ja sen tulevaisuus tamperelaisnuorten silmin: Asennetutkimus lukiolaisten keskuudessa. Opinnäyte, pro gradu, Tampereen yliopisto. Pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202101261725>.

IHALAINEN, PASI – NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SAARINEN, TAINA 2019: Kamppailua tilasta ja vallasta – kieli- ja kielikoulutuspolitiikan historiallisesti kierrätetyt diskurssit. Teoksessa: Saarinen, Taina & Nuolijärvi, Pirkko & Pöyhönen, Sari & Kangasvieri, Teija (toim.), *Kieli, koulutus, politiikka. Monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja*, s. 27–60. Tampere: Vastapaino.

IRVINE, JUDITH T. – GAL, SUSAN 2000: Language Ideology and Linguistic Differentiation. Teoksessa: Paul V. Kroskrity (toim.), *Regimes of Language. Ideologies, Politics, and Identities*, s. 35–83, Santa Fe, New Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press.

KOTUS 2022A: Karjala.

https://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/karjala#karjalan_puhujat_ja_karjalan_kielen_asema (7.2.2022).

KOTUS 2022B: Suomen romanikieli.

https://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/suomen_romanikieli (7.2.2022).

KULONEN, ULLA-MAIJA – SEURUJÄRVI-KARI, IRJA – PULKKINEN, RISTO 2005: *The Saami: A Cultural Encyclopaedia*. SKS. Vammalan kirjapaino.

LAAKSO, JOHANNA – SARHIMAA, ANNELI – SPILIOPOULOU ÅKERMARK, SIA, – TOIVANEN, REETTA 2016: *Towards openly multilingual policies and practices: assessing minority language maintenance across Europe*. Ist ed., vol. 11. Bristol: Multilingual Matters.

LAIHONEN, PETTERI – HALONEN, MIA 2019: Vähemmistöt ja enemmistöt kieli-ideologisina käsitteinä. Teoksessa: Saarinen, Taina & Nuolijärvi, Pirkko & Pöyhönen, Sari & Kangasvieri, Teija (toim.), *Kieli, koulutus, politiikka. Monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja*, s. 61–90. Tampere: Vastapaino.

LATOMAA, SIRKKU 2010: ”Hänellä ei ole kieltä missä hän voisi elää” : kirjallisuus kielipolitiikan ilmentäjänä. Teoksessa: Rantonen, Eila (toim.), *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*, s. 40–68. Pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201705261723>.

LINKOLA-AIKIO, INKER-ANNI 2019: Saamen kieli saamelaisen oppilaitoksen kielimaisemassa. Julkaisussa: Peltola, M., Keskitalo, P., & Äärelä-Vihriälä, R. (toim.), *Saamelainen varhaiskasvatus nyt : arvot, käytänteet ja osallisuus arjessa*, s. 129–139. Acta Universitatis Ouluensis F 13. Pysyvä osoite: <http://urn.fi/urn:isbn:9789526222752>.

MIELIKÄINEN, ARJA – PALANDER, MARJATTA 2002: Suomalaisten murreasenteista. Sananjalka 44 s.

86–109.

MIELIKÄINEN, ARJA – PALANDER, MARJATTA 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Helsinki: SKS.

MÄNTYNEN, ANNA – HALONEN, MIA – PIETIKÄINEN, SARI – SOLIN, ANNA 2012: Kieli-ideologioiden teoriaa ja käytäntöä [Theory and practice in the analysis of language ideologies]. *Virittäjä* 116(3), s. 325–348.

NIEDZIELSKI, NANCY A. – PRESTON, DENNIS R. 2000: *Folk Linguistics*. Berlin/Boston: De Gruyter, Inc. Print.

NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2018: Nationalismi ja suomen kielen asema. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 9(6). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2018/nationalismi-ja-suomen-kielen-asema> (19.2.2022).

OIKEUSMINISTERIÖ 2020: Kielipoliittinen ohjelma. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM071:00/2020> (11.4.2022).

PALANDER, MARJATTA 2007: Alueellisen taustan vaikutus murrekäsityksiin. *Virittäjä* 111(1), s. 24–55.

PASANEN, ANNIKA 2015: *Kuávsui já peeivičuová. 'Sarastus ja päivänvalo' : Inarinsaamen kielen revitalisaatio*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5667-70-7>.

PIIPPO, IRINA – VAATTOVAARA, JOHANNA – VOUTILAINEN, EERO (2016). *Kielen taju. Vuorovaikutus, asenteet, ideologiat*. Helsinki: Art House.

PITKÄNEN, VILLE – WESTINEN, JUSSI 2017: Puhut sie ruotsia? – tutkimus suomenkielisten asenteista ruotsin kieleen ja ruotsinkielisiin. <https://www.e2.fi/hankkeet-ja-julkaisut/julkaisut/puhut-sie-ruotsia-tutkimus-suomenkielisten-asenteista-ruotsin-kieleen-ja-ruotsinkielisiin.html> (5.1.2022).

POPS = PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET 2014: Helsinki: Opetushallitus.

PRESTON, DENNIS R. 1996: Whaddayaknow? The Modes of Folk Linguistic Awareness. *Language Awareness* 5:1, 40–74.

PRESTON, DENNIS R. 2011: The Power of Language Regard – Discrimination, Classification, Comprehension, and Production. *Dialectologia*. Special Issue II, s. 9–33.

PUURA, ULRIKKA 2018: Vähemmistökielen osaaminen, äidinkieli, juuret vai passi? Vepsäläiseksi identifioituminen 2000-luvulla. *Virittäjä* 122(2), s. 224–254.

PYYKKÖ, RIITTA 2017: Monikielisyys vahvuudeksi. Selvitys Suomen kielivaroituksen tilasta ja tasosta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:51.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160374/okm51.pdf> (1.3.2022).

PÖYHÖNEN, SARI – NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SAARINEN, TAINA – KANGASVIERI, TEIJA 2019: Kielipolitiikka ja kielikoulutuspolitiikka monipaikkaisina ilmiöinä ja tutkimusaloina. Teoksessa: Saarinen, Taina & Nuolijärvi, Pirkko & Pöyhönen, Sari & Kangasvieri, Teija (toim.), *Kieli, koulutus, politiikka. Monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja*, s. 9–25. Tampere: Vastapaino.

RANTA, KUKKA – KANNINEN, JAANA 2019: *Vastatuuleen: Saamen kansan pakkosuomalaisamisesta*. Helsinki: Kustantamo S&S.

SAAMELAISKÄRÄJÄT 2022: Saamelaiset ja saamen kielet.

<https://www.samediggi.fi/kiellelliset-oikeudet-ovat-perusoikeuksia/saamelaiset-ja-saamen-kielet/> (8.4.2022).

SEURUJÄRVI-KARI, IRJA 2011: Alkuperäiskansatutkimus, alkuperäiskansaliike ja saamelaiset. Teoksessa: Pulkkinen, Risto & Halinen, Petri & Seurujärvi-Kari, Irja (toim.), *Saamentutkimus tänään*, s. 10–55. Tietolipas 234. Helsinki: SKS.

SAARIKIVI, JANNE 2011: Saamelaiskielet – nykypäivää ja historiaa. Teoksessa: Pulkkinen, Risto & Halinen, Petri & Seurujärvi-Kari, Irja (toim.), *Saamentutkimus tänään*, s. 77–119. Tietolipas 234.

Helsinki: SKS.

SILVERSTEIN, MICHAEL 2003: Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language & communication*, Vol.23 (3), s. 193–229.

SVT = SUOMEN VIRALLINEN TILASTO: Väestörakenne [verkkójulkaisu]. ISSN=1797–5379. 2020, Liitetaulukko 2. Väestö kielen mukaan 1980–2020. Helsinki: Tilastokeskus (2.2.2022).

TUOMI, JOUNI – SARAJÄRVI, ANNELI 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

TIETEEN TERMIPANKKI 21.1.2022: Kielitiede:vähemmistökieli. (Tarkka osoite: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:vähemmistökieli>.)

VAATTOVAARA, JOHANNA – SOININEN-STOJANOV, HENNA 2006: Pääkaupunkiseudulla kasvaneiden kotiseuturajaukset ja kielelliset asenteet. Teoksessa: Juusela, Kaisu & Nisula, Katariina (toim.), *Helsinki kieliyhteisönä*, s. 223–254. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

VIKMAN, JENNA 2020: ”Karjalan kieli ei varsinaisesti ole oma kieli, vaan murre.” : suomalaisten maallikoiden käsityksiä karjalan kielestä. Opinnäyte, pro gradu, Oulun yliopisto. Pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202012113269>.

YHDISTYNEIDEN KANSAKUNTIEN ILO-SOPIMUS 169 1989: Itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansat.

LIITE: KYSELYLOMAKE VÄHEMMISTÖKIELISTÄ TAMPEREEN YLIOPISTON OPISKELIJOILLE

Hei!

Teen Tampereen yliopiston Kielten tutkinto-ohjelmassa vähemmistökieliin liittyvää pro gradu - tutkielmaa. Tutkin Suomen saamelaiskielten (pohjoissaame, inarinsaame, koltansaame) näkyvyyttä Tampereella opiskelevien yliopisto-opiskelijoiden elämässä. Kerään aineistoa lomakekyselyllä, johon tavoittelen vastauksia ITC-tiedekunnan eri koulutusaloilta. Kyselylomake on avoinna marraskuun ajan, ja vastaamiseen menee aikaa noin 10 minuuttia. Kysely on täysin anonymi, eikä sen perusteella voi tunnistaa vastaajaa. Lomakevastaukset hävitetään tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Tällä lomakkeella kartoitetaan käsityksiä ja kokemuksia, eikä näihin kysymyksiin ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia. Osallistuminen on täysin vapaaehtoista, mutta jokainen vastaus on arvokas.

Annan mielelläni tarvittaessa lisätietoja: tiia-maria.angeli@tuni.fi.

Ystävällisin terveisin,

Tiia-Maria Angeli

Taustatiedot

Ikä *

Valitse **vain yksi** seuraavista:

- 18-24
- 25-29
- 30-34
- 35-39
- 40+

Sukupuoli *

Valitse **vain yksi** seuraavista:

- Nainen
- Mies
- Muu
- En halua vastata

Pääaineesi tutkinto-ohjelma *

Valitse **vain yksi** seuraavista:

- Kielten tutkinto-ohjelma
- Tietotekniikka tai sähkötekniikka
- Tietojenkäsittelytieteet
- Muu

Äidinkieli *

Valitse **vain yksi** seuraavista:

- suomi
- ruotsi
- Muu

Maakunta, josta olet kotoisin *

Valitse **vain yksi** seuraavista:

☐ Ahvenanmaa	☐ Pirkanmaa
☐ Etelä-Karjala	☐ Pohjanmaa
☐ Etelä-Pohjanmaa	☐ Pohjois-Karjala
☐ Etelä-Savo	☐ Pohjois-Pohjanmaa
☐ Kainuu	☐ Pohjois-Savo
☐ Kanta-Häme	☐ Päijät-Häme
☐ Keski-Pohjanmaa	☐ Satakunta
☐ Kymenlaakso	☐ Uusimaa
☐ Keski-Suomi	☐ Varsinais-Suomi
☐ Lappi	

Suomen vähemmistökielet

Vastaa väittämiin mielikuvasi perusteella *

Valitse sopivin vaihtoehto:

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Minulle on selvää, mitkä kielet luetaan Suomen vähemmistökielisiin.	☐	☐	☐	☐	☐
Koen itse kuuluvani vähemmistökieltä puhuvaan ryhmään Suomessa.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut koulussa tarpeeksi tietoa Suomen vähemmistökielistä.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut mediassa tarpeeksi tietoa Suomen vähemmistökielistä.	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän, mistä halutessani löydän tietoa Suomen vähemmistökielistä.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen kuullut tai nähnyt jonkun käyttävän suomenruotsia Suomessa.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen kuullut tai nähnyt jonkun käyttävän saamen kieltä Suomessa.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen kuullut tai nähnyt jonkun käyttävän romanikieltä Suomessa.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen kuullut tai nähnyt jonkun käyttävän karjalan kieltä Suomessa.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen kuullut tai nähnyt jonkun käyttävän viittomakieltä Suomessa.	☐	☐	☐	☐	☐

Mitä mielikuvia sana "vähemmistökieli" sinussa herättää? *

Vastauksesi:

Suomen saamelaiskielet

Vastaa väittämiin mielikuvasi perusteella *

Valitse sopivin vaihtoehto:

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Uskon tunnistavani koltansaamen, jos kuulen sitä.	☐	☐	☐	☐	☐
Uskon tunnistavani inarinsaamen, jos kuulen sitä.	☐	☐	☐	☐	☐
Uskon tunnistavani pohjoissaamen, jos kuulen sitä.	☐	☐	☐	☐	☐
Uskon tunnistavani saamelaiskielen, jos kuulen sitä.	☐	☐	☐	☐	☐
Osaan puhua jotakin saamelaiskieltä.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen tiennyt, että Suomessa puhutaan kolmea eri saamen kieltä.	☐	☐	☐	☐	☐

Missä olet kohdannut saamen kieltä? *

Valitse kaikki jotka soveltuvat:

- televisio- tai lehti uutisissa
 elokuvissa tai tv-sarjoissa
 kirjoissa tai lehdissä
 sosiaalisessa mediassa
 radiossa
 musiikkikulttuurissa
 perhepiirissä
 ystäväpiirissä
 työpaikalla
 peruskoulussa
 toisen asteen opinnoissa
 korkeakoulussa
 en missään
 en osaa sanoa

 Muu:

Tarkenna vielä vapaasti, missä olet kuullut tai nähnyt saamen kieltä. *

Vastauksesi:

Saamelaiskielet

Kuvaile vapaasti, miltä saamelaiskielet sinusta kuulostavat. Jos sinulla ei ole kokemusta asiasta, vastaa mielikuvasi perusteella. *

Vastauksesi:

Mikä on kokemuksesi tai mielikuvasi saamen kielestä? *

Valitse sopivin vaihtoehto:

	1	2	3	4	5	6	7	
tuttu	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	vieras
kaunis	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ruma
kylmä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	lämmin
vaikea	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	helppo
läheinen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	etäinen
erikoinen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	tavallinen
sivistynyt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	sivistymätön
maalainen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	kaupunkilainen
epämiellyttävä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	miellyttävä
mielenkiintoinen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	tylsä
hauska	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	vakava
hyödytön	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	hyödyllinen
arvokas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	arvoton

Valitse kunkin adjektiiviparin osalta kokemustasi tai mielikuvaasi vastaava kohta

Vähemmistökielten merkitys

Vastaa väittämiin mielikuvasi perusteella *

Valitse sopivin vaihtoehto:

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Kaikki kielet ovat yhtä arvokkaita.	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteiskunta tarvitsee monikielisyyttä.	☐	☐	☐	☐	☐
Vähemmistökieliä täytyy suojella.	☐	☐	☐	☐	☐
Vähemmistökielistä pitäisi saada enemmän tietoa kouluopetuksessa.	☐	☐	☐	☐	☐
Vähemmistökielten pitäisi näkyä enemmän mediassa.	☐	☐	☐	☐	☐
Saamen kielen taidosta on hyötyä työ- tai opiskeluelämässä.	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän, missä halutessani voin opiskella jotakin saamelaiskieltä.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen opiskellut tai aion opiskella jotakin saamelaiskieltä.	☐	☐	☐	☐	☐
Saamelaiskielten näkyvyys on viime aikoina lisääntynyt.	☐	☐	☐	☐	☐
Uskon, että saamelaiskieliä puhutaan tulevaisuudessa enemmän kuin nyt.	☐	☐	☐	☐	☐

Mitä muuta haluaisit todeta saamelaiskielistä tai muista Suomessa puhutuista vähemmistökielistä?

Vastauksesi:

Lopuksi

Annan luvan käyttää vastauksiani pro gradu -tutkielman aineistona. *

Valitse vain yksi seuraavista:

- Kyllä
 Ei

Oikein paljon kiitoksia vastauksista!